

Sosialismia, nationalismia vai byrokratiaa?

- **saksalaissuuntauksen kehitys Suomen poliittisessa keskustelussa 1907-1914**

Julia Fräntilä

Maisterintutkielma

Yleinen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

20.4.2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Julia Fräntilä	
Työn nimi Sosialismia, nationalismia vai byrokratiaa? saksalaissuuntauksen kehitys Suomen poliittisessa keskustelussa 1907-1914	
Oppiaine Yleinen historia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika 20.4.2022	Sivumäärä 56
Tiivistelmä Suomen eduskuntalaitos uudistettiin vuonna 1906 ja se käynnisti toimintansa 1907. Eduskunnalla ei juuri ollut todellista poliittista valtaa, mutta se mahdollisti Suomen parlamentaarisen kehityksen. Eduskunnassa seurattiin poliittista kehitystä kaikkialla Euroopassa ja yhtenä tärkeänä kohdemaana pidettiin Preussin johtamaa Saksaa, joka käy ilmi sekä kansanedustajien keskusteluista että poliittisesta lehdistöstä. Sekä poliittinen oikeisto että vasemmisto seurasivat Saksan Reichstagen päätöksentekoa, lakien säätöä sekä keskustelua. Preussin Saksaa pidettiin kehityksen mallimaana, joka johti aikansa tiedettä ja teollisuutta. Sosiaalidemokraateille erityisen tärkeää oli yhteys sisarpuolueeseen. Oikeistossa taas ilmeni edustajien omaa harrastuneisuutta ja aatteellista ihailua Saksaa kohtaan. Kummatkin osapuolet olivat monesti hyvin selvillä saksalaiskirjallisuudesta, auktoriteeteista sekä päivänpolitiikasta. Selvistä yhteyksistään huolimatta kumpikaan puoli ei suhtautunut täysin varauksetta Saksaan. Sekä oikeisto että vasemmisto pitivät tiettyjä saksalaisilmiöitä epäilyttävinä, joskin nämä ilmiöt olivat useimmiten juuri sitä, mitä vastapuoli piti toimintamallinaan. Tutkielmani edustaa laadullista historian tutkimusta, joka pohjautuu diskurssianalyysiin ja osittain politiikan tutkimukseen.	
Asiasanat autonomia, eduskunta, Reichstag, Preussi, saksalaisuus, parlamentti, poliittinen keskustelu	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällys

1. Johdanto	4
1.1 Alkuperäislähteet: parlamenttilähteet	7
1.2 Sanomalehdistö lähteenä ja lähdekritiikki	9
1.3 Menetelmät	12
1.4 Aiemman tutkimuksen hyödyntäminen ja tutkimuksen rakenne	14
2. Johdatus varhaiseen eduskuntaan	17
3. Työpäivät kuin Aachenissa – esikuvana saksalaiset työtaistelijat	21
3.1 Sosialismia ja solidaarisuutta	24
4. Saksa ja oikeiston odotukset	28
4.1 Henkilökohtaiset siteet.....	31
5. Nationalismin saapuminen (natsionalismi)	35
5.1 Kansallisajattelu ja kieliriita	40
6. Byrokratiaa ja hallintokuluja? Saksan malli Suomen sisäpolitiikassa	45
6.1 Saksalaiskirjallisuus ja kansanedustajat	49
7. Päätäntö	52
Lähteet.....	55

1. Johdanto

”Kun ensimmäisen kerran panin merkille alakomitean mietinnön, huomasin tosin, että siihen sisältyi paljon saksalaisuutta, että ehdotus vaati uusia viranomaisia ja paljon kirjurintyötä.”¹

Näin totesi ruotsalaisen puolueen edustaja Emil Schybergson 1908 eduskunnan istunnossa, jossa käsiteltiin kiistaa kruununmetsien asuttamisesta. Schybergson syytti uusien säädösten esittäjiä ”paljosta saksalaisuudesta” saaden suoran vastauksen Suomalaisen puolueen Hannes Gebhardilta:

”Mutta minä pyydän huomauttaa hänelle, ja muille rajoitusten pelkureille että juuri Saksassa on tuon paljon saksalaisuuden avulla, useiden rajoitusten ja muodollisuuksien avulla saatu suurenmoista aikaan tällä alalla vuosikymmeniä...”²

Jatkaen vielä myöhemmin puheenvuorossaan:

”Saksalaisuus näkyy siis tunkeutuvan joka taholle ja se on meille hyödyksi, sillä kuta enemmän me sitä otamme, sitä enemmän saamme jotain pysyväistä aikaan.”³

Aiheesta kehkeytyi pitkä väittely edustajien kesken väitteen totuudenmukaisuudesta, siitä ketkä Saksasta vaikutteita hakivat sekä itse kysymyksestä, onko ”saksalaisuus” politiikassa hyvä vai huono asia. Oliko Saksa jo todellinen vaikuttaja Suomen nuorena eduskunnassa? Minkä takia väite niin sanotusta saksalaisuudesta kohahdutti herättäen pitkän väittelyn puhtaasti sisäpoliittisessa keskustelussa? Mitä tämä saksalaisuus ylipäätään oli?

Tutkimuskysymykseni on, missä tilanteissa Saksaan on viitattu Suomen eduskunnassa vuosina 1907-1914 mallimaana tai varoittavana esimerkkinä. Lisäksi tarkastelen, milloin Saksa on katsottu tarpeelliseksi tuoda keskusteluun. Tutkimusajankohtani rajauksen määrittää Suomen eduskunnan aktiivisuus. Sen toiminta käynnistyi vuonna 1907 hiljentyen merkittävästi ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä. Myös Saksan valtiopäivien toiminta (*Reichstag*) hiljeni maailmansodan alkaessa. Aihetta tukevina lisäkysymyksinä tulevat Saksaan viittaavien edustajien taustat ja aatteet.

¹ Eduskunnan avoin data, digitoidut valtiopäiväasiakirjat 1907-2000 (jatkoksa EAD)
<https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>

Schybergson (3.3.1908) s. 153 (Käytän pöytäkirjojen omia alkuperäisiä sivunumeroita.)

”Då jag först tog notis om subkomitens betänkande, fann jag visserligen, att där ingick mycket tyskeri, att förslaget förutsatte nya myndigheter och mycket skrifveri.”

² (EAD) Gebhard (3.3.1908) s. 164

³ (EAD) Gebhard (3.3.1908) s. 164-166

Onko puoluetusta vaikuttanut suhtautumisessa Saksaan, ja minkälaisia yhteyksiä eri puolueilla on sinne ollut? Ovatko Saksan vaikutteet esimerkiksi luoneet uusia käytäntömalleja Suomen eduskuntaan tai antaneet pontta esimerkiksi uusille lakiehdotuksille?

Suomen vastasyntynyt eduskunta seurasi kiinnostuneesti poliittista keskustelua kaikkialla Euroopassa. Autonomisen ajan kehitykselle oli merkittävää, ettei Suomi ollut siirtomaa vaan eurooppalaisen suurvallan rajamaa. Suomella oli jo vuonna 1906 monia itsenäisen valtion tunnusmerkkejä. Näitä olivat oma raha- ja valtiontalous, erillinen hallinto- ja oikeusjärjestelmä, oma koululaitos, yliopisto sekä 1906 uudistettu yleiseen- ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuva kansanedustuslaitos ja orastava parlamentaarinen poliittinen järjestys.⁴ Venäjän harjoittama suurvaltapolitiikka toimi kuitenkin institutionaalisenä puitteena, josta käsin suomalaiset tarkastelivat asemaansa 1900-luvun alun kansainvälisessä politiikassa.⁵

Saksa ja erityisesti sen johtava alue Preussi, toimi Suomelle ja monelle Euroopan maalle kehityksen mallimaana 1900-luvun alkupuolella. Sen politiikkaa kohtaan on tunnettu mielenkiintoa ja saksalaisen yhteiskunnan trendejä, sekä valtionmuotoratkaisuja on pidetty oleellisena omankin valtion kehityksen kannalta. Preussilainen päätäntövalta jakautui tuona aikana kolmeen osaan. Tutkimusajankohtanani Preussin keisarina toimi Vilhelm II, jonka valtapiiriin kuuluivat erityisesti sotilaalliset asiat. Hän pyrki kuitenkin aktiivisesti ulottamaan saamansa käskyvallan myös muuhun politiikkaan lisätäkseen valtaansa. Yrityksistä huolimatta Vilhelm II toimi tosiasiaassa valtiopäivien, liittonestövaltion ja kanslerin välillä. Saksalaisosavaltioiden hallituksia edusti puolestaan liittonestö (*Bundesrat*), joka esitteli keisarin nimissä lait valtiopäivien hyväksyttäväksi. Suorilla vaaleilla valitun valtiopäivien (*Reichstag*) poliittisen vallan perustana oli oikeus hyväksyä lait, päättää veroista, tulleista sekä valtionlainoista. Osmo Apusen mukaan Reichstagilla voi todeta olleen jonkinlaista voimaa, koska se saattoi hylätä liittonestövaltion lakiesityksen. Toisaalta Reichstag ei voinut pakottaa Preussin maapäiviä, liittonestövaltion eikä kansleria noudattamaan tahtoaan.⁶ Eduskunnan mielenkiinto keskittyi nimenomaan Reichstagin politiikkaan – olihan laitoksille yhteistä paitsi suorat vaalit myös jokseenkin samankaltainen poliittinen asema.

Suomessa eri poliittiset ryhmittymät käyttivät erilaisia ulkomaisia malleja antaen niille eri tarkoituksia ja päämääriä, joihin johtivat ajankohtaiset poliittiset asetelmat ja kiistat. Esimerkiksi

---

⁴ Apunen (1998) s. 17

⁵ Apunen (1998) s. 14

⁶ Apunen (1968) s. 15

Ruotsi oli moninkertaisesti suurempi esikuva liberaalille Ruotsalaiselle puolueelle kuin puolue antoi julkisesti ymmärtää. Fennomaanitkaan eivät usein mielellään tuoneet ilmi uudistustensa kansainvälistä alkuperää, vaan keskittyivät perustelemaan uudistuksen tarpeen Suomen takapajuisuudella tai matalalla koulutustasolla.⁷ Vaikka germaaninen ideologia oli levinnyt Suomeenkin, se ei saanut varauksetta kaikkia suomalaisedustajia puolelleen varsinkaan vasemmistossa. Fennomania, joka suhtautui nuivasti ruotsalaisuuteen ja varsinkin sen levittämiseen, asennoitui yleensä sen sijaan myönteisesti saksalaisuuteen. Ruotsinkieliset piirit olivat varautuneita varsinkin wilhelmiinistä Saksaa kohtaan ja perinteisesti niillä olikin selvän anglo- tai gallofiilisiä tunteita. Johtavat talouspiirit pitivät puolestaan Venäjän keisarikunnan yhteydessä pysymisen etuja ilmeisinä.⁸ Kaikista edellä mainituista tunteistaan huolimatta eduskunta käytti Venäjän hallinnon pelossa proseduurikeskusteluissaan vanhastaan hyväksytyä ruotsalaista valtiopäivämallia. Näin eduskunta pyrki peittämään aidot ulkomaiset esikuvansa.⁹

Preussin johtamaan Saksaan viittaaminen vaikuttaisi kuitenkin olleen tavanomaista eduskunnassa käydyissä keskusteluissa mitä erinäisimmissä yhteyksissä. Edustajien viittaaminen Saksaan oli käytännössä Preussista viittaamista, olihan Preussin kuningas Saksan keisari. Preussista oli kehkeytynyt jo 1800-luvun puolivälissä Saksan dominoiva alue sen taloudellisen uudenaikaistumisen ja kehityksen ansiosta¹⁰. Lisäksi nimenomaan Pohjois-Saksan kulttuurisuhteet ovat olleet historiallisesti relevantteja Suomelle erityisesti luterilaisuuden kautta. Useat merkittävät suomalaiset ovat saaneet sivistyksensä nimenomaan saksalaisyliopistoissa aina keskiajalta lähtien. Eteläisemmät ja etäisemmät katoliset saksalaisosavaltiot eivät sen sijaan herättäneet vastaavaa tuttuuden tunnetta.

Tutkimani ajanjakso sijoittuu juuri eduskunnan muotoutumisen ja suunnan hakemisen vuosiin. Eduskunnan ensi vuodet olivat erittäin epävakaita ja päätöksenteossa törmättiin useisiin ongelmiin. Eduskunta hajotettiin monesti ja vaalit jouduttiin järjestämään miltei vuosittain.¹¹ Reichstagin ja eduskunnan voi siis erilaisista lähtökohdistaan huolimatta katsoa omanneen myös yhteisiä tekijöitä. Kuten todettua, kumpikaan ei ollut suvereeni toimija eivätkä instituutioiden itsenäiset päätökset olleet missään olosuhteissa mahdollisia. Suomen ulkosuhteiden kannalta oleellisinta oli kuitenkin se

⁷ Pekonen (2014) s. 21

⁸ Klinge (1997) s. 494

⁹ Pekonen (2014) s. 307-308

¹⁰ Apunen (1998) s.69

¹¹ Eduskunnan lyhyt historia - autonomian ajata EU-Suomen parlamentiksi, Eduskunnan kotisivut. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/historia/Sivut/default.aspx> (20.3.2022)

tosiasia, että Venäjä käsitettiin valtiollisena kokonaisuutena Suomesta erilliseksi, ulkopuoliseksi ja luonteeltaan erilaiseksi¹².

Oman mielenkiintoisen lisänsä Suomen Saksa suhteisiin luo Venäjän ja Saksan suhteiden viilentyminen aina 1890-luvun alusta. Tämän myötä Saksa alkoi strategisesti tukea tsaarin imperiumin reuna-alueiden irtautumispyrkimyksiä ja kapinointia yllyttäen näitä mielellään vallankumoukseen. Tämä tietoinen ulkopoliittikkaa tunnettiin Preussissa ”*Revolutionierung*” nimellä. Marja-Liisa ja Seppo Hentilän mukaan Suomen kohdalla Saksan myötämielisyys olisi valunut kuitenkin hukkaan suomalaisten enemmistön pysyessä uskollisena tsaarille venäläistämisen ja sortokausista huolimatta.¹³ Aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta löytyy myös päinvastaista tulkintaa suomalaisten uskollisuudesta tsaarille. Tämä näkemysten moninaisuus on hyvä ottaa huomioon miettiessä tutkimani ajankohdan olosuhteita. Saksalaisvaikutus Suomessa ei luonnollisesti ollut mikään uusi ilmiö autonomian aikana, vaan osa pitkää historiallista jatkumoa. Autonomian loppuajan tarjoamat poliittiset opit ovat kuitenkin merkittäviä. Tuolloin omaksuttu poliittisen kehityksen suunta määrittelee myös sitä, kuinka eduskunta tuli selviämään autonomian ajan jälkeen itsenäisessä valtiossa ja ratkomaan lähitulevaisuudessa hämmöttävät haasteet. Juuri eduskunnan ensimmäiset perustamisen vuodet ovat yhä nykyisen eduskuntamme ja sen toimintakulttuurin perintöä. Aikakaudella omaksutut vaikutteet ovat osaltaan määritelleet sen, mikä on ollut eduskunnan kehityksen ja myöhemmin itsenäisen valtion suunta.

1.1 Alkuperäislähteet: parlamenttilähteet

Tärkeimpinä alkuperäislähteinäni toimivat Suomen eduskunnassa käydyt keskustelut vuosina 1907-1914. Käymällä valtiopäiväasiakirjoja läpi tutkin, milloin, miten ja kuka on viitannut Saksaan missäkin tilanteessa. Pöytäkirjat on digitoitu, joten lähestyn aihetta hakusanoilla. Käytän hakusanoja mahdollisimman laajasti ja eri aiheisiin liittyen.¹⁴ Eduskunnan keskusteluaineistoa täydentävät Reichstagissa käydyt keskustelut, joita hyödynnän niiltä osin kuin ne täydentävät eduskunnassa käsiteltäviä asioita. Nämä keskustelut on niin ikään digitoitu Reichstagin tietokantaan, joka toimii

¹² Apunen (1998) s. 17

¹³ Hentilä (2016) s.15

¹⁴ Käytettyjä hakusanoja: saksa*, saksalainen, saksalaiset, Preussi, tyskland, tysk*, Reichstag. Lisäksi aihekohtaisia yhdistelmiä kuten työaika ja saksa, kulttuuri ja saksa, Bismarck, rautatiet ja saksa jne.

samanlaisella hakukoneella kuin eduskunnan arkistot.¹⁵ Toisinaan kansanedustajat esittivät väitteitä saksalaispoliitikkojen toimista ja päämääristä. Näiden osalta onkin järkevä tarkistaa, onko mainittua keskustelua käyty väitetyssä hengessä vai onko mukana kansanedustajan omaa tulkintaa tai jopa toiveajattelua. Tarkoitukseni on keskittyä Suomen eduskunnassa vallinneisiin Saksa-mielikuviin ja näin ollen Reichstagin keskustelujen tarkoitus on nimenomaan taustoittaa työtäni.¹⁶ Toisin sanoen Reichstagin aineisto selventää tarvittaessa, kuinka totuudenmukaisesti Saksan esimerkkiä on käytetty eduskunnassa. Samalla siitä voi päätellä, onko aina täysin ymmärretty, kuinka Saksassa on tosiasiallisesti toimittu.

Mitä tulee eduskunnan keskusteluihin, en esittele työssäni kaikkia eduskunnassa käytyjä, Saksaa koskettaneita keskusteluita. Olen valinnut keskusteluita muun muassa sillä perusteella, kuinka suuri painoarvo Saksalla on kyseisissä puheenvuoroissa ja otetaanko se puheeksi varsinaisena esimerkkinä. Lisäksi aihepiiriin toistuvuus niin eduskunnassa kuin lehdissä on yksi lisäpainoarvoa antava tekijä. Puheenvuoroissa esiintyy muun muassa monesti luettelomaisia kohtia, joissa Saksa mainitaan kerran tai ohimennen muiden eurooppalaisten valtioiden listalla. Näissä luetteloissa Saksa esiintyy useimmiten muiden keski-eurooppalaisten valtioiden kuten Belgian ja Itävallan seurassa. Sen sijaan esimerkiksi autonomisen Suomen emämaa Venäjä ja Saksa eivät yleensä samaan luetteloon mahdu. On toki tärkeää huomioida Saksan saama viitekehys muiden maiden suhteen ja se, että Saksa liitetään juuri edellä mainittuihin maihin. En käy kuitenkaan työssäni tarkemmin läpi Saksaa vain pintapuolisesti mainitsevia keskusteluita.

Kannanotoissa on erittäin oleellista myös kansanedustajan puoluetusta, johon selvitan mahdollisuuksien mukaan muun muassa hänen virka-aikaansa sekä myöhempiä elämänvaiheitaan. Esimerkiksi nuorsuomalaisten poliitikkojen taustoituksessa auttaa Porvarillisen työn arkiston ylläpitämä ja digitoima Kokoomusbibliografia. Kokoomusbiografia on koostunut kokoelman asiantuntijoiden kirjoittamia pienoiselämäkertoja. Hankkeen vastaava päätoimittaja on professori Martti Häikiö ja keskeisessä asemassa kirjoittajina ja tarkastajina Vesa Vares, Jyrki Vesikansa ja Seikko Eskola. Taustoittamalla kansanedustajien elämää ja uraa on mahdollista selvittää myös isommassa kuvassa puolueiden kantoja Saksan suhteen. Yhtenä hypoteesini on, että poliittinen oikeisto ja vasemmisto hakivat Saksasta eri vaikutteita ja pitivät eri asioita tärkeinä. Siinä missä

¹⁵ <https://www.reichstag-abgeordnetendatenbank.de/>

¹⁶ En käytä Reichstag aineistoissa hakusanoja "finland" tai "finnisch*", vaan eduskunnan käsittelemiä aiheita esim. arbeitszeit, sprachminorität, sozialismus, nationalismus jne.

saksalainen sosialismi on ollut todennäköisesti suomalaisvasemmiston tienviitoittaja työläisten asemaa parantavissa lakiehdotuksissa, oikeiston ”saksalaisuuden” ydin löytynee nimenomaan Preussin asemasta ja siihen mielletyistä arvoista.

1.2 Sanomalehdistö lähteenä ja lähdekritiikki

Tutkimukseni käsittelee ajankohtaisia poliittisia kysymyksiä ja samalla yhteiskunnallista keskustelua, joten käytän aiheeni ajan taustoittamiseen sanomalehtiaineistoa. Viittaan *Suometar*, *Työmies* ja *Hufvudstadsbladet* -lehtiin sitä mukaa kun ne tukevat aineistoani. Lehdistössä paitsi seurattiin päivänpolitiikkaa, myös käytiin itsenäistä keskustelua Saksasta. Valitsemani lehdet ovat aikakauden laajalevikkeisimmät poliittisesti sitoutuneet suomalaislehdet, jotka ovat kaikki alkuperältään myös helsinkiläisiä. Suomessa voimissaan ollut lehdistösensuuri lieventyi Bobrikovin murhan jälkeen kesällä 1904 ja Venäjältä Suomeen syksyllä 1905 levinneen suurlakon seurauksena. Antamassaan julistuksessa Nikolai II lupasi antaa suomalaisille sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapauden laajemmin sallivaa lainsäädäntöä. Vuonna 1906 voimaan astui laki ennakkosensuurin poistamisesta. Myöhemmin keisarivallan vahvistettua uudelleen asemaansa painolainsäädäntö siirrettiin vuonna 1912 yleisvaltakunnallisen lainsäädännön piiriin. Sensuuri oli kuitenkin lievempää kuin aiemmin kenraalikuvernööri Bobrikovin johtamana, eikä esimerkiksi lehtiä lakkautettu. Rajoitukset kiristyivät jälleen ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin voimassa oli sotasensuuri.¹⁷

Uusi Suometar-lehti oli fennomaanien vuonna 1869 perustama vanhasuomalaisten aatteellinen suomalaisuuslehti, joka toimi alkuperäisen 1866 talousvaikeuksien takia lakkautetun *Suometar*-lehden aatteellisena perijänä. *Uudesta-Suometaresta* tulikin maan johtava oikeisto- ja fennomaanilehti. Julkaisun poliittinen merkitys oli suuri ja vanhasuomalaisten kannattajatkin saivat lempinimensä ”suomettarelaiset” juuri kyseisen lehden mukaan.¹⁸ Lehden kannanotot edustivat vanhasuomalaisuutta, joka oli fennomaanien liikkeen aatteen vanhin juuri. Ne puolustivat kristillissiveellisyyttä ja perinteisiä moraaliarvoja, korostaen samalla koulutuksen ja sivistyksen tärkeyttä. Myöhemmin lehden haastajaksi ilmestyi vapaamielisempiä nuorsuomalaisia julkaisuja, kuten *Päivälehti*. Mielenkiintoista on, että tutkimanani ajankohtana eli vuosina 1906–1913 *Uuden*

¹⁷ Svinhufvud, Suomen itsenäisyyden tekijät ja vaiheet, <http://itsenaisyyys100.fi/> (20.3.2022)

¹⁸ Klinge (1997) s. 495

Suomettaren päätoimittajana toimi Ernst Nevanlinna, joka johti samanaikaisesti myös Suomalaisen Puolueen valtuuskuntaa. Toisin sanoen *Uusi Suometar* oli erittäin vahvasti puolueensa otteessa.¹⁹

Työmies-lehti perustettiin vuonna 1895 Helsingin Työväen yhdistyksen aloitteesta. Lehdestä tuli nopeasti työväen luetuin lehti ja sen lukijakunta kattoi suuren osan Suomen pitäjistä. Vuosisadan vaihteessa lehden linja muuttui radikaalimmaksi. Linjan koveneminen näkyi muun muassa siinä, kuinka lehti selitti yhä useammin esiin nostamansa sosiaaliset epäkohdat luokkaristiriidoilla. Radikaalimman suunnan valintaan vaikutti osaltaan uusi päätoimittaja Edvard Valpas-Hänninen, joka esiintyi avoimesti marxilaisen sosialismin ja luokkataistelun kannattajana sensuurin lievennyttyä ensimmäisen sortokauden jälkeen. Valpas-Hännisen päätoimittajakautta kesti vuodesta 1900 vuoteen 1918, eli koko tutkittavana oleva ajanjakso. Vaikka aikana ilmestyi runsaasti muitakin työväen lehtiä (vuonna 1907 oli yhteensä jo yhteensä 22 työväen julkaisua), tuli *Työmiehestä* vuonna 1906 puoluekokouksen päätöksellä sosiaalidemokraattisen puolueen päääänenkannattaja.²⁰

Aiemmin mainituista lehdistä poiketen *Hufvudstadsbladet* perustettiin vuonna 1864 poliittisesti sitoutumattomana lehtenä. Se oli ennen vuosituhannen vaihdetta Suomen luetuin lehti. Se toimi epäpoliittisena kaupallisena yrityksenä, joka tavoitteli lukijoita pääasiassa Helsingistä. Lehti julisti toki ajavansa ruotsinkielisen väestönosan kielellisiä ja kulttuurisia etuja, mutta vakuutti samalla tukevansa myös suomenkielisen väestön pyrkimyksiä isänmaan vahvistamiseksi. *Hufvudstadsbladetista* tuli myös helsinkiläisten suosima ilmoitusväline ja 1870-luvulla jo 60 prosenttia lehden tuloista kertyi ilmoituksista. *Hufvudstadsbladet* nousi Suomen laajalevikkisimmäksi sanomalehdeksi 1890-luvun alkuun mennessä. Suomenkieliset lehtien levikki kuitenkin ohitti ruotsinkieliset 1900-luvun alussa. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä suosituimmat puoluepoliittisesti sitoutuneet suomenkieliset lehdet olivatkin ohittaneet levikkimäärissään *Hufvudstadsbladetin*, joka säilytti asemansa luetuimpana ruotsinkielisenä lehtenä. Vuonna 1915 sen levikki oli 7 000, mihin muut ruotsinkieliset lehdet eivät läheskään yltäneet. Ennen Suomen itsenäistymistä lehti oli vakiinnuttanut asemansa suomenruotsalaisuuden johtavana foorumina. *Hufvudstadsbladetin* asema oli siis verrannollinen *Uuteen Suomettaren*, *Helsingin Sanomiin* ja *Työmieheen*.

¹⁹ Svinhufvud, Suomen itsenäisyyden tekijät ja vaiheet

²⁰ Svinhufvud, Suomen itsenäisyyden tekijät ja vaiheet

Lehdistön asema on merkityksellinen ajan poliittisen kehityksen ja parlamentarismien kannalta. Suomessa ei syrjäisenä alueena ollut saatavilla paljon ajankohtaisia poliittista kirjallisuutta ja lisäksi sitä olisi ollut vaikea levittää. Keskustelu parlamentarismien ulkomaisista esimerkeistä ja malleista levisi parhaiten lehdistön kautta. Onni Pekosen mukaan lehdistö helpotti Suomen oppimista parlamentaariseen prosessiin. Samalla se tarjosi mahdollisuuden julkiseen keskusteluun niin sanotun kansantajuuden politiikan kautta, joka tavoitti suuren yleisön. Lehdet tulivat uutisointinsa kautta esitelleeksi ja selittäneeksi ulkomaisia käsitteitä ja malleja lukijoilleen.²¹

On syytä huomata, että poliittisten keskustelujen ja tekstien historiallinen tutkiminen nostaa usein tietyn ongelman esiin. Historiallisissa tutkimuksissa lukija ei usein täysin tunne kyseisen keskustelun asiayhteyttä ja näin ollen on vaikea tunnistaa keskustelun suhdetta aiempaan politiikkaan. Voi olla vaikea tunnistaa, onko läpikäytävä asiakirja pitkän, jopa vuosia kestäneen keskustelun jatkumo vai tuoko se todellisuudessa jotain uutta ja tuoretta politiikkaan. Osa tekstissä voi luonnollisesti olla vain toistoa tuolloin vallinneista sopimuksista ja käytänteistä, osa puolestaan uusi innovaatio tai vanhaa asiointilaa rikkova ehdotus. Tämän takia on tarpeellista käyttää muitakin asiayhteyteen liittyviä lähteitä, jotta voitaisiin paremmin ymmärtää, miltä kannanotto kuulosti omassa kontekstissaan.²² Tässä haasteessa nimenomaan käyttämäni päivälehdet ovat hyödyllinen apuväline, joskaan en lähde taustoittamaan sen enempää poliittista tilaa ennen tutkimusajankohtani alkua. Tutkielmani perustuu melko vahvasti nimenomaan kotimaiseen tutkimukseen jo aihepiiriinkin ja lähdekirjallisuuden saatavuuden takia. Suomalaisen eduskunnan kehitys tästä näkökulmasta ei vaikuttaisi olevan valtaisan suosittu tutkimuskohde ulkomaisten tutkijoiden keskuudessa. Saksalaisesta yhteiskunnasta ja politiikasta löytyy luonnollisesti runsaammin myös kansainvälistä aineistoa.

---

²¹ Pekonen (2014) s. 307

²² Wiesner, Haapala, Palonen (2017) s. 26

1.3 Menetelmät

Politiikan tutkimuksen menetelmät auttavat lähdeaineistoni perkaamisessa. Tästä syystä menetelmäkirjallisuuteni nojaa melko vahvasti tähän tieteenalaan. Käytän eräänä poliittisen keskustelun menetelmäkirjallisuutena esimerkiksi Claudia Wiesnerin, Taru Haapalan ja Kari Palosen teosta *Rhetoric and political action: practices of textual interpretation and analysis* vuodelta 2017. Kyseisen teoksen mukaan lähdeaineistoni voidaan jakaa suoriin (live) tai epäsuoriin (virtual) poliittisiin keskusteluihin. Eduskunnan lähdeaineistoni edustaa suoraa, eläviä keskusteluita, joissa kansanedustajat kohtaavat toisensa samassa tilassa parlamenttien mallien mukaisesti. Epäsuorat keskustelut voivat sen sijaan jatkua pitkiä aikoja, kuten kuukausia tai jopa vuosia esimerkiksi tiedotusvälineissä.²³ Tästä poliittisesta keskustelutyypistä hyvä esimerkki työssäni on käyttämäni päivittäissanomalehdet, jotka taustoittavat pääasiallista lähdeaineistoani.

Wiesnerin, Haapalan ja Palosen mukaan poliittisesti ajateltuna parhain keskustelutyyppi olisi rajoitettu lyhyempään, tunteihin tai enintään päiviin kestäviin keskusteluihin. Kuitenkin sekä suorat että epäsuorat keskustelut vaativat tulkintaa, eikä kumpaakaan muotoa voi näin ollen pitää toistaan todellisempänä tai aidompana lähdeaineistona. Joillekin politiikan tutkijoille aivan ensimmäinen suora sanallinen kannanotto edustaa keskustelun kaikkein tarkinta muotoa. Heidän mukaansa olisikin tarpeelliselta kokea keskustelu omakohtaisesti, jotta sitä voisi analysoida oikein. On kuitenkin kiistanalaista, voiko tämä ”välitön kokemus” tarjota automaattisesti riittävän analyttisen etäisyyden tutkijalle. Etäisyys aiheesta on myös ratkaisevan tärkeää etenkin politiikan tutkijoille.²⁴ Historian tutkijalle etäisyys aiheesta on helpompi saavuttaa jo kuluneen ajan takia, joskaan se ei ole itsestäänselvyys. Tutkija saattaa toisinaan vaikuttaa aiheensa tulkintaan myös omista lähtökohdistaan, mikä vaikeuttaa etäisyyden tavoittelua.

---

²³ Wiesner, Haapala, Palonen (2017) s. 18-20

²⁴ Wiesner, Haapala Palonen (2017) s. 18-19

Tutkimusmenetelmäni on laadullinen, sillä keskustelujen varsinaisen määrän sijasta kiinnitän huomiota niiden sisältöön ja merkityksiin. Tietenkin keskustelujen mahdollinen toistuvuus lisää niiden painoarvoa ohjaten sitä, mitä on mielekkäintä tuoda esille. En kuitenkaan erittele työssäni keskusteluja tai aiheiden ilmaantuvuutta lukumääräisesti, koska sisältö ja retoriikka ovat työni kannalta olennaisimmat asiat. Menetelmäni voisi sanoa olevan lähimpänä diskurssianalyysia, sillä tulkintani perustuu nimenomaan eduskunnassa käytyyn keskusteluun. Samalla tärkeäksi näkökulmaksi nousee retoriikan analysointi. Tähän kuuluvat kansanedustajien sanavalinnat, puheen tehokeinot ja mahdollisesti Saksaan liittyvä termistö, mikäli sellaista esiintyy.

Wiesnerin, Haapalan ja Palosen mukaan poliittinen keskustelu voi olla kahtalaista. Keskustelu toimii joko näytelmänä jo ennalta tunnettujen ja muuttumattomien kantojen välillä. Tällaisessa tilanteessa keskustelua käytetään tilaisuutena esitellä omaa keskustelutaitoaan, eikä itse keskustelun sisällöllä ole niinkään merkitystä. Poliitiikka edellyttääkin useimmiten muodollista keskustelua siinä mielessä, että osapuolten kannoista on päätetty jo etukäteen ja ne ovat yleisönkin keskuudessa varsin ennalta-arvattavia. Tätä voisi miettiä esimerkiksi niin sanotun puoluekurin kautta. Tästä huolimatta parlamentarismissa korostetaan ainakin näennäistä ajatusten vaihtoa ja julkisuutta. Kansanedustajien tärkeimpänä tehtävänä on kuitenkin perustella ja muotoilla kantansa mahdollisimman houkuttelevalla tavalla.²⁵ Parlamentaarinen keskustelu sisältää myös aina kilpailunäkökulman. Oleellista on, kuka kykenee esittämään kaikkein vakuuttavimman argumentin ja voittamaan yleisön edessä. Vaikuttavimmin argumentein varustettu kansanedustaja todennäköisesti nousee ainakin yksilönä asemastaan, vaikka hänen ryhmänsä tila ei muuttuisi.²⁶

Pasi Ihalaisen ja Taina Saarisen artikkeli "Integrating a Nexus: The History of Political Discourse and Language Policy Research" vuodelta 2019 on myös menetelmäni kannalta hyödyllinen. Se toimii metodikirjallisuutena poliittisen kielen käytön analysoimisen apuna sekä erityisesti käsitehistorian puolelta. Ihalaisen ja Saarisen mukaan perinteisemmässä poliittisessä ja sosiaalisessa historian tutkimuksessa on painotettu useimmiten poliittisen päätöksenteon aineellisia todellisuuksia eli toisin sanoen toimia tai rakenteita. Sen sijaan niihin liittyvät sosiaaliset, kulttuuriset ja diskursiiviset rakenteet ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Kaikki historioitsijat eivät hyväksy käsitystä, että kielenkäyttö voitaisiin nähdä toimintana tai että rakenteet voitaisiin määritellä uudelleen

---

²⁵ Wiesner, Haapala, Palonen (2017) s. 12-13

²⁶ Wiesner, Haapala, Palonen (2017) s.14

kielellisesti.²⁷ Ihalaisen ja Saarisen ehdottama lähestymistapa ei kuitenkaan ole aivan uusi. Wittgensteinin innoittama, niin sanottu ”älyllinen historia” on kiinnostunut siitä, kuinka politiikkaa on tehty sanoin ja korostaa kielellistä taustaa menetelmän lähtökohtana. Kielikeskeisen historian tutkimuksen taustalla vaikuttaa vahvasti käsitehistorian (*Begriffsgesichte*) ja uuden poliittisen historian suuntaukset. Lähestymistavan vahvuus myös tutkielmassani on sen keskittyminen parlamentin historian erityiseen puheen osa-alueeseen. Vaikka keskustelu on luonnollisesti tunnustettu aina parlamenttien keskeiseksi piirteeksi, keskustelun luonteelle on harvoin omistettu yksityiskohtaista tekstianalyysia ja tutkimusta.²⁸ Tutkielmassani kannanottojen ja puheenvuorojen kielenkäyttö ja sen yksityiskohtainen analysointi on keskiössä. Kyseinen menetelmä on siis erityisen hyödyllinen tukemaan alkuperäislähteideni tulkintaa.

1.4 Aiemman tutkimuksen hyödyntäminen ja tutkimuksen rakenne

Vaikka Suomi-Saksa suhteet ovat kiinnostaneet laajalti tutkijoita ja aiheesta on kirjoitettu runsaasti, käsittelemäni ajanjakso on jäänyt selvästikin vähemmälle huomiolle. Lähdekirjallisuuden osalta käsittelemästäni ajanjaksosta ei ole kirjoitettu kovin paljon tai sitä on sivuttu lyhyesti ja pintapuolisesti. Useinkin juuri tiivistä Saksaan liittyneet ilmiöt ja ajankohdat, kuten muun muassa jääkäriliike, suomalaisten saksalaismonarkkihaaveet sekä sisällissota vievät huomion puhuttaessa saksalaisvaikutteista Suomen poliittisessa historiassa. Kaikki edellä mainittu on kuitenkin jatkumossa autonomian parlamentarismisen kehityksen kanssa ja yhtenä osasyynä siihen, miksi nimenomaan Saksa vaikuttaisi kietoutuneen melkein pä poikkeuksetta myöhempään suomalaishistorian kulkuun. Tutkimukseni pyrkii antamaan syvemmän ymmärryksen näistä vähemmän käsitellyistä vuosista ja siitä, mikä merkitys niillä oli jatkon kannalta.

Työssäni vanhinta tutkimusperinnettä edustaa Osmo Apusen *Suomi keisarillisen Saksan politiikassa 1914-1915*, joka on julkaistu vuonna 1967. Kirja on perusteellinen kuvaus Suomen autonomian loppuajan tapahtumista ja kansainvälisistä suhteista. Tutkimuksen näkökulma ja menetelmät ovat poliittissotilaallisia. Samalla teos avaa hyvin Reichstagen toimintaa ja päätöksenteon hierarkiaa

---

²⁷ Ihalainen, Saarinen (2019) s. 3

²⁸ Ihalainen, Saarinen (2019) s. 5

käytännössä. Kyseinen aineisto osuu enemmänkin tutkimani ajankohdan loppuvaiheeseen, mutta aihe itsessään tukee vahvasti suomalaispoliitikkojen yhteyksien tutkimista. Lisäksi teos on hyödyllinen yleisen kuvan rakentamisen kannalta. Apunen esittelee saksalaisen politiikan rakennetta sekä suuntaa, mitä kohti suomalainen politiikka rakentui tutkimusajankohtani aikana.

Suomen näkökulmaa tuo muun muassa Matti Klingen *Keisarin Suomi* vuodelta 1997, joka kuvaa monipuolisesti autonomian ajan politiikkaa, kulttuuria ja sivuaa kansainvälisiä suhteita. Teoksessa käsitellään myös suomalaisen identiteetin syntyä. Suomalaiseen eduskuntaan ja puolueisiin tutustumisessa hyödynnän muun muassa Vesa Vareksen teosta *Varpuset ja pääskysel: Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918* vuodelta 2000. Vaikka teos keskittyy pääasiassa Nuorsuomalaisen puolueen kehitykseen, tulee se samalla sivunneeksi eduskunnan kehitystä yleisesti kattaen tutkimusajankohtani. Puoluehistoriaa kuvatessaan se tulee samalla sivunneeksi asioita ja kysymyksiä, joita eduskunnassa aikana käsiteltiin.

Puhtaasti Preussiin ja yleisesti Saksaan liittyvää tutkimusta puolestaan edustavat tutkielmassani Seppo Hentilän *Saksa - voima Euroopan keskellä* sekä Stephen Leen *Imperial Germany*. Hentilän teos on laaja ja yleiskattava Saksan historiasta aina yhdistymisestä aivan lähihistoriaan asti. Kuten useilla muilla käyttämilläni tutkimuksilla, teoksen pääpaino on pikemminkin tutkimusajankohtaani seuranneessa ajassa. Teos antaa paitsi poliittisen, myös aatteellista näkökulman Saksan historiaan ja kehitykseen yhdeksi Euroopan johtavaksi valtioksi.

Wilhemiinisen Saksan historiaa on tutkittu monin menetelmin ja myös Suomen autonomian tutkimuskenttä on laaja. Monet tutkimukset edustavat perinteisesti poliittista tai sotilaallista lähestymistapaa, joskin esimerkiksi Onni Pekosen väitöskirja vuodelta 2014 ei pohjautu mihinkään tiettyyn teoriaan, vaan tutkimusprosessi on toteutettu syvennetyllä keskusteluanalyysilla.²⁹ Pekosen väitöskirja tutkii Suomen eduskunnan proseduurikeskusteluita sekä kasvamista parlamentarismiin.

Poliittisen historian ja parlamentarismien tutkimuksessa historioitsijat ovat olleet perinteisesti kiinnostuneita edustavien toimielinten ja puolueiden muodostumisesta, rakenteista ja politiikan käytännöistä. Kiinnostus on myös kohdistunut siihen, miksi parlamentti äänesti tietyllä tavalla ja mitä tällaisen parlamentaarisen toiminnan vaikutus yhteiskuntaan oli.³⁰ Vaikka tutkimukseni

---

²⁹ Pekonen (2014) s. 26

³⁰ Ihalainen, Saarinen (2019) s. 3-4

tarkastelee myös Saksan mallin mahdollisia käytännön vaikutuksia politiikkaan, tutkimukseni mielenkiinto pysyy ennen kaikkea Saksan esiintulotavoissa kansanedustajien puheissa sekä ajankohdissa poliittisen keskustelun yhteydessä. Parlamentit sekä erityisesti parlamentaariset keskustelut voidaan kuitenkin nähdä yhteiskunnallisten valtasuhteiden ja aatteiden liitoksina, jotka ilmaistaan kielen käytön rinnalla muiden fyysisen toiminnan muotojen kanssa.³¹ Tutkielmani pyrkii avaamaan uutta lähestymistapaa saksalaisen mallin saamalle jalansijalle juuri poliittisen keskustelun ja niiden mahdollisesti aikaansaaman toiminnan näkökulmasta.

Rakenteeltaan työni etenee temaattisesti alkaen tutustumalla Suomen eduskuntaan ja sen puolueisiin. Seuraavaksi käsitellään yleisellä tasolla vasemmiston ja oikeiston suhtautumista Saksaan ja eri puolien omaksumia malleja pääpiirteittäin. Kappaleessa ”Saksalainen nationalismi” vertaillaan eri poliittisten ryhmittymien suhtautumista Euroopassa levinneeseen aatteeseen, joka puhututti edustajia taustasta riippumatta. Nationalismi vaikuttaisi olleen eräs aikaansa kansainvälisestäkin leimaava suuntaus. Kappaleessa ”Saksan mallia Suomen sisäpolitiikassa” on tarkoitus tuoda esille, kuinka eduskunnassa käytiin läpi eräitä saksalaisideoita ja toimintamalleja, joita Suomeen joko omaksuttiin tai ehdotettiin vaihtelevalla menestyksellä. Päätännössä kerrataan edeltävien kappaleiden olennaisimmat asiat sekä esitellään johtopäätökset.

---

³¹ Ihalainen, Saarinen (2019) s. 3-4

2. Johdatus varhaiseen eduskuntaan

Suomelle avautui mahdollisuus valtiopäivätoiminnan uudistamiseen 1905 Venäjän ajaututtua yhteiskunnalliseen kriisiin. Säätyvaltiopäivät tuki ehdotusta yksikamarisen ja yleisellä äänioikeudella valittavan eduskunnan perustamisesta ja Venäjän keisari vahvisti esityksen – näin eduskunta perustettiin 1906 ja ensimmäiset vaalit toimitettiin maaliskuussa 1907.³² Tuore eduskunta kävi innokkaana ja toiveikkaana lainsäädäntötyöhön, mutta kiristynyt tilanne esti käytännössä uusien esitysten vahvistamisen Pietarissa. Eduskunta hajotettiin ja uudet vaalit käytiin lähestulkoon joka vuosi - 1908, 1909, 1910, 1911, 1913 ja 1916. Ennen Suomen itsenäistymistä annetuista esityksistä vahvistetuiksi päätyivät ainoastaan leipomoiden työaikalaki ja maanvuokra-asetukseen sisältyvät määräykset.³³ Tämä tosiasia tuo eduskunnan yllättävän lähelle sen vertailukohtaksi asettamaani Reichstagia. Siinä missä Suomen asioista päätettiin viime kädessä Pietarissa, Saksassa monimutkaisesta hallintokoneistosta huolimatta viimeisen sanan sanoi aina keisari³⁴.

Vaikka uuden eduskunnan asetelma oli monin tavoin yleiseurooppalainen, muodosti suomalainen puoluejärjestelmä Vareksen mukaan kiinnostavan poikkeuksen tyypilliseen eurooppalaiseen konservatiivi-liberaali jakoon. Vaikka osa Suomenkin puolueista edusti toki joko liberaalia tai konservatiivista katsantokantaa, eivät puolueiden linjat kysymyksistä suinkaan olleet aina niin selviä kuin aatteen lähtökohdista olisi voinut olettaa.³⁵ 1900-luvun alun puolueiden rajat olivat epämääräisen liukuvat. Lukuisista erimielisyyksistään huolimatta kansallisuus-, talous- ja uskontoasioissa sosialidemokratia ja vanhasuomalaisuus olivat toisinaan yhteiskunnallisissa kysymyksissä varsin lähellä toisiaan. Monet kansanedustajat kannattivat kansanvaltaa, kollektiivisia arvoja sekä vähävaraisten aseman kohottamista, mutta vierastivat Suomen Sosialidemokraattista Puoluetta sosialismin kansainvälisyyden vuoksi. Näiden edustajien oli suhteellisen helppoa omaksua vanhasuomalaisuus ja koettaa vivuta sitä enemmän vasemmalle.³⁶ Suomalaista eduskunnan jakoa monimutkaisti keskustelujen perusteella ainakin kieliriita suomen- ja ruotsinkielisten välillä sekä suhtautuminen Venäjään. Lisäksi eduskunnassa vallitsi kilpailu ulkomaalaisista käsitteistä ja

³² Eduskunnan lyhyt historia – autonomian ajalta EU-Suomen parlamentiksi, Eduskunnan kotisivut.

³³ Jussila, Hentilä, Nevakivi (2009) s. 92

³⁴ Lee (1999) s. 65

³⁵ Vares (2019) s. 88

³⁶ Porvarillisen työn arkisto, Kokoomusbibliografia, <https://arkisto.kokoomus.net/> (20.3.2022)

määritelmistä. Eri poliittiset ryhmittymät käyttivät erilaisia ulkomaisia malleja toisinaan antaen niille eri tarkoituksia ja päämääriä³⁷. Tämä käy ilmi myöhemmin tutkielmassani, esimerkiksi kielipolitiikan ja hallinnon saralla.

Suomen puoluepoliittinen kenttä alkoi muodostua kunnolla eduskunnan uudistuksen aikoihin - ennen vuoden 1905 suurlakkoa Suomessa oli ollut vain yksi järjestäytynyt puolue, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue.³⁸ Ensimmäisten vaalien suurvoittaja olikin Sosialidemokraattinen Puolue ja sen merkitys äänioikeusliikkeessä oli ollut kansan parissa huomattava.³⁹

Suomalainen puolue (myös Vanha Suomalainen Puolue) oli ryhmittymänä vanha, mutta se alkoi järjestyä puolueena varsinaisesti vasta vuonna 1905. Sen tavoitteet liittyivät vanhastaan suomen kielen aseman parantamiseen, mutta ajatus laajeni yleisesti suomenkielisen kansanosan aseman parantamiseen. Venäjänpoliittisesti puolue oli sovitteluhaluinen ja kannatti ongelmien sopuisaa ratkaisemista. Varesen mukaan arvokonservatiivisimmasta maineestaan huolimatta Suomalainen puolue olisi kuitenkin ollut monissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä radikaalimpi kuin esimerkiksi liberaalit Nuorsuomalaiset tai Ruotsalainen kansanpuolue.⁴⁰

Liberaali Nuorsuomalainen puolue oli kuitenkin vanhasuomalaista kiihkeämpi Venäjä kysymyksen suhteen. Sen mukaan Suomen ainoa suoja Venäjää vastaan oli pitää kiinni tiukasti omista laeista. Sama periaate heijastui myös yhteiskuntapolitiikkaan: yksilön vapautta ei saanut sen mukaan rajoittaa yhteiskunnan edun nimissä.⁴¹

Ruotsalainen puolue organisoitui sekin virallisesti vasta eduskunnan perustamisen aikoihin. Se korosti myös lakien kunnioitusta ja perustuslaillisuuttaan, mutta varsinaiseksi tehtäväkseen se otti Suomen ruotsinkielisen väestöryhmän edut.⁴² Lisäksi se oli puolueista liberaalein kysymyksissä, jotka liittyivät yksilön ja talouden vapauteen sekä kiivas venäläistoimien vastustaja. Monet suhtautuivat Venäjään ja kansainvälisiin kysymyksiin ideologiselta näkökannalta. Usein skandinaavista suuntausta edustanut ruotsinkielinen sivistyneistö kannatti Suomen selkeää asettumista tsarismia ja poliisivaltaa vastaan. Skandinavistien tärkein kiintopiste oli luonnollisesti Ruotsi, jonka myötä suomalainen yhteiskunta poliittisine ja oikeudellisine laitoksineen olivat

---

³⁷ Pekonen (2014) s. 307

³⁸ Rasila (1977) s.18

³⁹ Eduskunnan lyhyt historia – autonomian ajalta EU-Suomen parlamentiksi, Eduskunnan kotisivut

⁴⁰ Vares (2019) s. 88

⁴¹ Rasila (1977) s. 18

⁴² Rasila (1977) s. 18-20

pohjoismaista perua. Näin ollen suomalainen yhteiskunta oli perustaltaan erilainen kuin venäläinen.⁴³ Puolue oli samalla kaikkein konservatiivisin sosiaalipolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä.⁴⁴

Kokonaan uutena lisäyksenä puoluekartalle syntyi Suomen Maalaisliitto 1906. Se sai alkunsa useassa paikassa yhtä aikaa, mutta yhteiseksi tavoitteeksi otettiin pienviljelijäin aseman parantaminen. Tämän lisäksi puolue oli tiukasti suomenmielinen.⁴⁵ Puolue edusti arvokonservatismia, mutta oli samaan aikaan uudistusmielinen. Se oli sekä antisosialistinen että antikapitalistinen eli nimensä mukaan pyrki keskelle ideologista kenttää.

Viljo Rasilan laatimasta taulukosta käy ilmi, että vuosina 1907-1914 ylivoimaisesti suurin puolue oli Sosiaalidemokraatit. Puolue sai kaikissa vaaleissa vähintään 80 edustajaa 200:sta eduskuntaan äänestetyistä ehdokkaista.⁴⁶ Varhaiselle eduskunnalle tyypillinen tilanne olikin pienemmäksi jääneiden porvarillisten puolueiden neuvotteleva yhteenliittymä Sosiaalidemokraatteja vastaan.⁴⁷ Seuraavaksi suurin ajanjaksolla oli Suomalainen puolue, jonka äänisaalis liikkui yleensä 50 paikan tuntumassa. Nuorsuomalainen puolue sai tällä ajanjaksolla kolmannen sijan juuri ja juuri Ruotsalaisen puolueen ohi. Äänestäjien osallistuminen vuoden 1907 vaaleihin oli huimat 70,7 prosenttia, mutta laski vuoteen 1913 mennessä 51,1 prosenttiin.⁴⁸

Näiden edellä mainittujen puolueiden lisäksi syntyi joitakin pienpuolueita, joiden elinkaari jäi kuitenkin useimmiten lyhyeksi.⁴⁹ Kaiken kaikkiaan eduskunta oli monien yhteiskunnallisten uudistusten suhteen erittäin hajanainen, mutta Venäjä-politiikassaan ja Suomen valtiollisissa oikeuskysymyksissä yleensä yhtenäisempi – tämä tosiasia johti eduskunnan usein napit vastakkain Venäjän uuden ja tiukemman hallituspolitiikan kanssa.⁵⁰ Venäjän ulkoministeriö valvoi keisarikunnan julkisivun yhtenäisyyttä erityisesti ulkopolitiikkaa ja puolustamista koskevissa kysymyksissä muun muassa arvovaltasyistä. Se toimi myös varoituksena muille suurvalloille, etteivät nämä puuttuisi keisarikunnan raja-alueisiin. Poliittisen julkisivun takana käytänteet saattoivat olla

---

⁴³ Apunen (1998) s. 17

⁴⁴ Vares (2019) s. 88

⁴⁵ Rasila (1977) s. 19

⁴⁶ Rasila (1977) s. 34

⁴⁷ Pekonen (2014) s. 310

⁴⁸ Rasila (1977) s. 34

⁴⁹ Rasila (1977) s. 20

⁵⁰ Rasila (1977) s. 26

hyvinkin moninaisia ja Venäjän suurvaltapoliittiset päätökset jäivät Suomessa enimmäkseen saavuttamatta.⁵¹

---

⁵¹ Apunen (1998) s. 14

3. Työpäivät kuin Aachenissa – esikuvana saksalaiset työtaistelijat

Puhuttaessa poliittisista vaikutteista, varsin konkreettisen ja helposti löydettävän yhteyden Reichstagiin muodostivat suomalaisvasemmiston saksalaiset esikuvat. Sosiaalidemokraatit ottivat mallia saksalaisista verrokeistaan ja pitivät näitä avoimesti esikuvinaan. Klingen mukaan suomalaisten ”veljeily” Venäjän vallankumouksellisten, anarkistien ja liberaalienkin kanssa rajoittui sen sijaan pelkästään sosialisteihin ja oli vuosien 1905-1906 jälkeen vähäistä heidänkin parissaan. Mielenkiintoista kyllä, suomalainen sosiaalidemokratia sai aatteelliset vaikuttimensa nimenomaan Saksasta ja Itävallasta, eikä Venäjältä, jonka autonominen osa Suomi kuitenkin oli.⁵²

Sosiaalidemokraatit ottivat vaikutteita erityisesti työaikakeskusteluun, joka oli vasemmiston miltei hallitseva teema tutkimukseni alkuvuosien ajan. Työväenpuolueen suora esimerkinotto tuli ilmi muun muassa vuonna 1907 käydyssä keskustelussa, joskin oikeiston käyttämästä puheenvuorosta. Suomalaisen puolueen edustaja J.R Danielson-Kalmari kuvasi vasemmiston mieltymystä Saksaan seuraavasti:

*”Siis Saksan sosiaalidemokraatit, jotka nyt ovat meidän työväenpuolueemme esikuvana, kyllä vaativat 8-tuntista työpäivää, mutta he asettavat sen maaliksi, johon on kuljettava asteittain, hekin ovat lähimmäksi tarkoitusperäksi asettaneet 10-tuntisen työpäivän.”*⁵³

Puheenvuorossa Danielson-Kalmari hyökkäsi vasemmistoa vastaan niin sanotusti heidän omilla aseillaan. Hän huomautti, etteivät sosiaalidemokraattien saksalaisetkaan esikuvat pyrkineet ainakaan hänen tulkintansa mukaan suoraan kahdeksan tuntisiin työpäiviin, vaan pikemminkin asteittaiseen ja maltilliseen muutokseen. Danielson-Kalmari oli kannanoton esittäjänä mielenkiintoinen monella tapaa – paitsi että hän kuului aikansa näkyvämpiin poliitikkoihin, oli hän omaksunut saksalaisia sosiaalipoliittisia näkemyksiä sinne suuntautuneilla opintomatkoillaan.⁵⁴ Vanhasuomalaisten johtava ideologi kannatti tosin malttia myös omiensa keskuudessa. Hän muistutti usein aikalaisiaan puolalaisten kohtalosta ja siitä, kuinka kapina johtaisi kansakunnan vain onnettomuuteen.⁵⁵ Vuonna 1830 alkanut puolalaisten kansannousu Venäjän keisarikuntaa vastaan päättyi tappioon, lukuisiin

⁵² Klinge (1997) s. 453

⁵³ (EAD) Danielson-Kalmari (15.10.1907) s. 2080-2081

⁵⁴ Porvarillisen työn arkisto, kokoomusbibliografia

⁵⁵ Klinge (1997) s. 494

teloituksiin ja puolalaisten pakkosiirtoihin. Kyseisestä keskustelusta voi päätellä, että Saksasta tulleet vasemmistoaatteet olivat laajalti tunnettuja kansanedustajien kesken ja myös oikeistossa seurattiin niitä joko kauhulla tai mielenkiinnolla – saattoihan niistä päätellä, mitä tuleman piti. Vasemmiston oma *Työmies*-lehti itseasiassa vahvisti Danielson-Kalmarin väittämän hieman eri sävyssä seuraavan päivän aviisissaan:

*”Tanskassa on 10-tuntinen työpäivä. Saksan sosialistit ovat esittäneet waltiopäiwille jättämässään lakiesityksessä 10-tuntisen työpäivän käytäntöön ottamisesta. He tosin myöntävät 8-tuntisen työpäivän päämääräkseen. On olemassa erityisiä leipomolakeja maailmassa. Mutta missään muualla kuin Australiassa ei ole 8-tuntista työpäivää. Saksan leipurit ovat kokouksessaan Mainzissa w. 1901 tehneet päätöksen, jossa waatiwat 10-tuntista työpäivää, yötyön poistamista.”*⁵⁶

Samaissa artikkelissa syytettiin myöhemmin vielä Danielson-Kalmaria Saksan sosiaalidemokraattien tavoitteiden väärin tulkitsemisesta seuraavasti:

”Ed. Danielson-Kalmari on täällä vielä puhunut hywin laweasti koko maailman leipuriammattialaa koskewista laeista. Ei nyt ehkä olisi hywinkään waikeata tuoda esiin hieman wastawäitteitä, mutta minä en tahdo nyt liiaksi asiaan sywentyä. Saksassa on sosialidemokratia tosiaan 6 vuotta sitten waatinut, niinkuin ed. Danielson-Kalmari sanoi, kymmentuntista työpäivää kysymyksessä olewalla alalla. Mutta ed. Danielson-Kalmari on tässä tehnyt ikävän laskuwirheen, joka kohdistuu koko hänen esitykseensä tuossa pitkässä lakien luettelemisessa. Huomautan waan siitä, että Saksassa oli sangen waikea saada säädetyksi edes 12-tuntista työpäivää tällä alalla; maksoihan se sen komissionin puheenjohtajalle, joka tämän asian wei perille, hänen paikkansa. Olisi siis näin ollen, kun woimasuhteet oliwat tällaiset, ollut 6 vuotta sitten sangen tarpeetonta sosialidemokratian puolelta waatia enempä kuin 10-tuntista työpäivää.”

Lehden mukaan kyseessä oli siis ennemmin pakon sanelema poliittinen valinta kuin tarkoituksellisen politiikka. Danielson-Kalmarin esitettiin vääristelevän Saksan sosiaalidemokraattien tavoitteita joko vahingossa tai tarkoituksellisesti. Eduskuntakeskustelujen lisäksi lehti uutisoi muutenkin runsaasti Saksan sosiaalidemokraateista ja niin kutsutuista työtaisteluista. Artikkeleita aiheesta on kirjoitettu jokaiselle käsiteltävänä olevalle vuodelle lähestulkoon loputtomasti. Erityisesti vuosi 1907 oli omistettu saksalaisten työajan kehityksen ja lakkoilun seuraamiselle. Samaan aikaan lokakuussa,

⁵⁶ Työväensanomalehti oy (16.10.1907) s. 239 (sivunumerot lehtien alkuperäiset)
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu>

kun asia nousi esille eduskunnassa, uutisoi *Työmies* artikkelin otsikolla ”Saksan työtaistelut”. Uutisen mukaan Saksan hallitus antaa arvoa ammattiyhdistyksille ja näiden liittojen saavuttamaa asemaa ihailtiin. Lisäksi lehti luetteli tarkat määrät työtuntien vähenemisestä⁵⁷ – mahdollisesti asettaen näin ”riman” Suomen tuleville työaikaneuvotteluille.

Työpäivien pituuksista todella keskusteltiin runsaasti Saksassakin samana vuonna. Erityisen paljon keskustelua Reichstagissa näyttäisi herättäneen ennen kaikkea naisten työaika ja sen lyhennysvaatimukset, jotka eivät nousseet Suomen eduskunnassa samalla lailla keskustelun ytimeen. Syynä voi olla mahdollisesti erilainen lainsäädäntö tai se, että Saksassa työaikakeskustelua oli käyty jo pidempään ja tavoitteita saavutettu, jolloin tilalle oli tullut uusia. Suomalaisissa työaikakeskusteluissa keskiössä olivat eri ammattikuntien, erityisesti leipomoalan työntekijät ja 8-tunnin työpäivät. Lehtimies ja sosiaalidemokraattien edustaja Albin Valjakan lausahdus eduskunnassa: ”työaika teollisuusammateissa lyhennettävä niin lyhyeksi kuin mahdollista, että kaikille riittää työtä”⁵⁸ kuvasi hyvin suomalaisvasemmiston kansallisia päämääriä vuonna 1907.

Joulukuussa 1907 *Työmies*-lehti esitteli aiheeseen sopivasti tarkkoja saksalaisia työajan muutoksia jopa paikkakunta tasolla. Samalla lehti tuli sivunneeksi edellä mainittua naisten työaikakeskustelua, ottamatta siihen itse kuitenkaan kantaa:

”Huomattava on erittäin Breslaun tehtaiden tarkastajan kertomus, jossa mainitaan, että niiden työnantajain luku, jotka säilyttävät 10 tuntia pitemmän työajan, yhä vähenee. Se pelko ei siis niin muodoin voi toteutua, että lyhempi työaika tuottaa vähemmän korkoja. Eräs pommerilainen wirkamies kertoo, että seurauksena naistyöntekijäin työajan lyhentämisestä oli se, että myös miesten työaika lyhennettiin. Sama wirkamies lisää vielä, että koko Pommerin teollisuus oli „ymmärrettävästi mitä parhaimmassa kukoistuksessaan”. Heldesheim'in piirissä oli eräs suuri willakehräämö lyhentänyt työajan 11 tunnista 10 tuntiin, ja omistaja selitti ammattitarkastajalle että hän oli „täysin tyytyväinen”, tuotanto ei ollut vähentynyt ja saman hawainnon hän oli tehnyt myös muissakin paikoissa. Kaksi huonekalutehdasta Aachen'issa olivat ottaneet käytäntöön 9 tunnin työpäivän ja woiwat silti maksaa työntekijöilleen saman palkan kuin ennen 10 tunnilta. Eräs wirkamies Liegnitz'istä kertoo, että muutamat tehtaat olivat „ilman wahinkoa itselleen eli työntekijöille” woineet alentaa työajan 11 tunnista 10 ja jopa 9½ tuntiin.”⁵⁹

⁵⁷ Työväensanomalehti oy, nro 252 (31.10.1907) s. 1

⁵⁸ (EAD) Valjakka (10.6.1907) s. 454

⁵⁹ Työväensanomalehti oy, nro 2.12.1907 s.1

Artikkelista käy ilmi, kuinka saksalaiset työaikalainsäädäntömuutokset ovat kirjoittajan mukaan toimineen edukseen aiheuttamatta pelättyä teollisuuden taantumusta tai köyhdyttämättä työntekijöitä. Mielenkiintoista kirjoituksessa on jälleen saksalaisen lainsäädännön ilmeinen esimerkkiasema ja äärimmäisen tarkka paikkakuntakohtaisten käytäntöjen luettelointi. Kuten todettua, *Työmies*-lehdelle oli tokikin tyypillistä tarkka kerronta niin työtuntimäärien kuin vaatimustenkin osalta. Tarkoista luetteloista voi kuitenkin päätellä, että saksalaisvasemmiston toiminta oli jopa enemmän kuin suuntaa antavaa. Sen toiminta asetti suomalaisille toisinaan korkeankin riman, jota kuitenkin haluttiin tavoitella.

3.1 Sosialismia ja solidaarisuutta

Edellä esiteltyjen yksityiskohtaisten kuvausten lisäksi käy ilmi, että *Työmies*-lehdessä seurattiin ja jonkin verran myös toistettiin Saksan sosiaalidemokraattien julkaisuja. Lehdessä jopa iloittiin vuonna 1907 sisarpuolueen *Vorwärts*-lehden tilaajamäärän kasvusta vaalien myötä. *Työmiehessä* viitattiin toisinaan kirjoituksiin *Sozialistische Monatshefte:ssä*, josta otettiin hieman yllättäen jopa suoraan käännettyjä sitaatteja. *Sozialistische Monatshefte* edusti julkaisuna lähinnä sosiaalidemokraattien revisionistista eli uudistusmielistä siipeä, eikä se ollut sosiaalidemokraattisen puolueen itsensä julkaisema lehti. Lehden näkemykset eivät suinkaan olleet kaikkien saksalais-sosiaalidemokraattienkaan mieleen.⁶⁰ Vuonna 1908 *Työmiehen* julkaisussa jopa mainostettiin 25 pennin arvoista ”*wihkoa*”, joka kertoi Saksan sosiaalidemokratian historiasta kahden viime vuosikymmenen ajalta ja jossa ”*selostetaan sosialistipoikkeuslakien loppu*”.⁶¹

Suomalaisvasemmisto näyttäisi ylipäättään samaistuneen yllättävänkin voimakkaasti Saksassa vuoteen 1890 vallinneisiin sosialistilakeihin. Sosialistilakien nojalla sosiaalidemokraattien toimintaa rajoitettiin Saksassa voimakkaasti 12 vuoden ajan. Poikkeuslaki kielsi sosialististen järjestöjen, kirjapainojen ja ammattiyhdistysten toiminnan sekä sosialistisiksi katsotut kokoontumiset. Laki johti useiden vangitsemiseen, karkotuksiin ja maanpakoihin.⁶² *Työmiehessä* julkaistiin vuonna 1908

⁶⁰ Morgenstern (2012) s. 5-7

⁶¹ Työväensanomalehti oy, nro 275 (27.11.1908) s. 5

⁶² Hentilä, Karjalainen, Valta (1993) s. 25

artikkeli otsikolla ”Onko poliisilla ja urkkijalla eroa?”. Artikkelista mielenkiintoisen tekee se, kuinka useimmiten oikeiston esikuvana pidetty valtakunnan kansleri ja Saksan yhdistäjänä muistettu Otto von Bismarck nousee yllättäen esimerkiksi Työmieslehden epäluuloisuudelle virkavaltaa kohtaan. Artikkelissa todettiin Bismarckin kirjoittaneen ja olleen oikeassa siinä, kuinka ”*poliisiwirkailijat walehtewat ja liioittelewat aiheiden puutteesta aiwan häikäilemättömästi.*” Myöhemmin artikkelissa arvosteltiin Saksan poliisiin toimintaa erityisesti sosialistipoikkeuslain ajoilta seuraavasti:

”Että Bismarck oli aiwan oikeassa Saksan poliisin suhteen, käy selwille, kun johtaa mieleensä Saksan poliisin toimet sosialistilain ajoilta. Onhan todistettu miten siellä esim. poliisit Schröder-Brennwald ja Kausman kiihottiwat kansaa wäkiwaltaisuuksiin. Tunnettua on myös, miten edellä mainittu poliisiherra, kun anarkisti Most oli Englannissa wankilassa, antoi omalla kustannuksellansa Schaffhausenissa painattaa Mostin äänenkannattajaa „Freiheitä”. Tunnettua on myös, että noiden mainittujen poliisiherrojen suunnittelemana pantiin kolme murhaa toimeen. Tuollaisia esimerkkejä voitaisiin kertoa suuret joukot useammista poliisiwaltioista. Wenäjältä kertowat niistä sanomalehdet wähänpästä. Näyttää siis, että niissä maissa, „joissa poliisilaitos on kehittynyt”, kuten porwarit sanowat, kykenee poliisi toimimaan urkkijana, wieläpä panemaan prowokatorisia tekojakin toimeen, mutta miten on — meillä?”⁶³

Hämmentävää koko artikkelissa on selvä myötämielisyys Bismarckia kohtaan ja tämän nostaminen eräänlaiseksi auktoriteetiksi, vaikka sosialistipoikkeuslait olivat Saksassa voimassa nimenomaan Bismarckin aikana ja toimesta. Toisaalta Saksassa myös sanottiin, ettei Bismarck antanut pelkkää ”ruoskaa” vaan myös ”sokerileipää” (*Peitsche und Zuckerbrot*). Sosialistilaeista huolimatta hänen kaudellaan sosiaaliturvaa kehitettiin todellisuudessakin niin pitkälle, että järjestelmästä tuli lopulta aikansa edistynein.⁶⁴ Reichstagin sosiaalidemokraattien edustaja August Bebel muisteli Bismarckia jotakuinkin samassa hengessä vuonna 1907:

”Arvon herrat, ei ole tarpeetonta muistuttaa, että sosialistiasetusten ollessa vahvimmillaan vuonna 1884 kuin se oli Frankfurt am Mainissa, käsiteltiin niukkaa eroa demokraattisen puolueen ehdokkaan Herra Sonnemannin ja puolueeni ehdokkaan Herra Saborin välillä ... Ruhtinas Bismarckilta kysyttiin, ketä kansallisliberaalien ja konservatiivien pitäisi äänestää. Frankfurtiin tuli käsky sähkeenä: prinssi toivoi Saboria – eli sosiaalidemokraatteja. Arvon herrat, tässä suhteesta herra liittokansleri, joka tänään hallitsee, ei tule koskaan lähelle prinssi Bismarckia. Huolimatta

⁶³ Työväensanomalehti oy, nro 275 (27.11.1908) s. 5

⁶⁴ Hentilä, Karjalainen, Valta (1993) s.25

*kaikesta vihasta ja vihamielisyydestä, mitä prinssi Bismarckilla oli sosiaalidemokraatteja kohtaan, hän oli aina niin objektiivinen, että tunnusti sosiaalidemokraattien aseman Reichstagissa.*⁶⁵

Puheenvuorossa verrattiin mielenkiintoisesti uutta kansleria huonossa valossa Bismarckiin. Vaikka Bebelin mukaan Bismarckilla katsottiin olevan vihaa sosialismia kohtaan, hänen koettiin kuitenkin ”objektiivisempänä”, koska hän tunnusti sosiaalidemokraattien aseman Reichstagissa ja saavutti toisaalta suosiota kansan parissa.

Siinä missä suomalainen lehtikeskustelu toisinaan oli menneisyyttäkin sivuavaa, eduskunnassa keskusteltiin usein rajatummissa päivänpolitiikan aiheista. Yksi niistä oli kaupungistuminen ja tilattoman maalaisväestön asema. Kehitys oli pidemmällä muualla Euroopassa, mistä kertoo Sosiaalidemokraattien edustaja Gyllingin puheenvuoro vuodelta 1914:

”Meillä liikaväestö vielä nykyisin maaseudulla on aivan ilmeinen. Mutta toisissa maissa, joissa tämä kehitys on jatkunut kauemmin, siellä sen seuraukset myöskin ovat selvemmät, siellä maaseudulta tilaton väestö on alkanut vähetä, ei yksistään alkanut vähetä, vaan se on alkanut hävitä. Sellaista kehitystä osoittavat monet osat Saksaa, vielä paremmin monet osat Englantia ja useissa muissakin länsi-euroopalaisissa maissa se esiintyy aivan selvästi. Siellä maaseutu on tilattomasta väestä aivan ’kuin puhtaaksi nuoltu.’”⁶⁶

Merkitsevää kehitys oli siksi, että Gylling uskoi samaisessa puheenvuorossaan tämän suunnan merkitsevän ”tavattoman suurta kehitysaskelta luokkataistelun kannalta”. Näin ollen kehitys merkitsi hyvää puolueen äänestäjäkunnan kasvulle, kun aiemmin maaseudulla hajallaan asunut köyhälistö yhdistäisi voimansa kaupungissa. Nauttihan sosiaalidemokraattinen liike varsin suurta suosiota Saksassa ja oli saavuttanut jo joitain tavoitteitaan, joista suomalainen sisarpuolue vasta

---

⁶⁵ Reichstagin arkisto (jatkossa RA) <https://www.reichstag-abgeordnetendatenbank.de/> (sivunumerot arkiston alkuperäiset)

Bebel 26.2.1907 ” *Meine Herren, es ist vielleicht nicht überflüssig, daran zu erinnern, daß in der Zeit der stärksten Hitze des Sozialistengesetzes im Jahre 1884, als es sich in Frankfurt a. M. um eine engere Wahl zwischen dem Kandidaten der demokratischen Partei, Herrn Sonnemann, und dem Kandidaten meiner Partei, Herrn Sabor, handelte und (o) von dort aus an den Fürsten Bismarck die Anfrage gerichtet wurde, wen denn wohl die Nationalliberalen und Konservativen wählen sollten, nach Frankfurt die Order telegraphisch kam: „Fürst wünscht Sabor (stürmisches Hör! hört! rechts), — d. h. den Sozialdemokraten. Meine Herren, in dieser Beziehung wird der Herr Reichskanzler, der heute regiert, niemals dem Fürsten Bismarck nahe kommen. Bei allem Haß und aller Feindschaft, die Fürst Bismarck gegen die Sozialdemokratie hegte, war er doch immer so objektiv, daß er die Stellung, die die Sozialdemokratie in diesem Reichstag in bezug auf ihre Tätigkeit einnahm, allezeit anerkannte. (Ah! und Lachen bei den Nationalliberalen.)*

⁶⁶ (EAD) Gylling (17.3.1914) s. 378

haaveili. Puheenvuorosta päätellen Saksan edennyttä kaupungistumista pidettiin yhtenä syynä menestykseen.

Suomalaisvasemmiston poliittiset vaikutteet esiintyivät varsin selkeästi, varsinkin lehdistössä. Sosiaalidemokraatit viittasivat toki Saksaan eduskunnassakin, mutta luonnollisesti lehdistössä oli vapaus keskustella myös aiheista, jotka eivät olleet varsinaisesti esityslistalla tai edes ajankohtaisia ja näin ollen aiheiden kirjo oli runsaampaa. *Työmieslehdessä* lukijakunta oli kuitenkin mitä suurimmissa määrin myös sosiaalidemokraattien äänestäjäkuntaa ja kiinnostus saksalaisvasemmiston saavutuksiin heijastui poliittisiin vaatimuksiin. Lehdistön saksalaisaviisien monista lainauksista ja suhtautumisesta sosialistilakeihin voi tulkita yhteenkuuluvuuden tunnetta ja samaistumista sisarpuolueeseen. Kannanotoista huomaa myös, että saksalaisvasemmiston tavoitteita ja saavutuksia seurattiin tarkasti, jopa yksityiskohtaisesti.

4. Saksa ja oikeiston odotukset

Kuten todettua, suomalaisen oikeiston saksalaisvaikutteet vaikuttaisivat olleen huomattavasti hajanaisemmat kuin vasemmiston omaksumat mallit, olihan oikeisto ideologisesti varsin laaja käsite. Oikeistostakin löytyi toki runsaasti Saksa-yhteyksiä, joskaan ei samalla tavalla tiettyjä mallipuolueita, joihin oikeistopuolueet olisivat suoraan verranneet itseään. Kuten Suomessakin, oli Saksankin oikeistopuolueiden kirjo laaja ja tämä vaikuttanee asiaan. Suhtautumista Saksaan monimutkaistaa lisäksi myös Suomen oikeiston hajanainen ja jatkuvasti liikkeessä ollut konservatiivi-liberaali jakauma. Liberaaleimmat oikeiston edustajat hakivat tietoisestikin mieluummin brittiläisiä esikuvia, kun taas konservatiivit muistuttivat enemmän saksalaisia kansallisliberaaleja korostaessaan nationalismia sosiaalisuuden yli. Tämän lisäksi oikeistossakaan ei suhtauduttu varauksetta Saksaan. Erityisesti anglofiili liberaali puoli kritisoi jo Bismarckin aikaisia saksalaistoimia Elsassin maakunnassa.⁶⁷

Suomalaisoikeistoa vaikuttaisi yhdistäneen ennen kaikkea yhteinen vihollinen ja vaarallisenakin pidetty sosialismi - oli se sitten kotimaista tai saksalaista. Fennomaanien perustama *Uusi Suometar* iloitsi Saksan vaalien tuloksesta artikkelissa ”Saksan waltiöpäivä-waalit” vuonna 1907 seuraavasti:

*”Kun ennen waalitaistelua sosialistien korkein kenraali Bebel ennusti warmaa voittoa joukoilleen ja Vorwärts jo puhui kansantuomiosta, joka nyt oikein murhaawana oli kohtaawa porwarillisia anastajia, onkin tuomio itse asiassa kääntynyt juuri sosialisteja itseään vastaan. Saksan ja koko Europan suureksi hämmästykseksi owat sosiaalidemokraatit saaneet aika selkäsaunan ja terwetulleen muistutuksen, että porwarillinen yhteiskunta vielä seisoo lujasti perustuksillaan. He owat menettäneet 20 edusmiespiiriä ja walloittaneet wain yhden uuden. Ensi helmik. 5 p:n tienoissa tapahtuwat uudistus eli jälkiwaalit tuowat heille warmaan yhä uusia tappioita, niin ettei ole ollenkaan mahdotonta että heidän entinen edusmieslukunsa woi wähetä ehkä puoleen.”*⁶⁸

Artikkelissa keskitytään analysoimaan nimenomaan sosiaalidemokraattien paikkojen vähenemistä yksityiskohtaisesti. Artikkelin perusteella hajautuneelle suomalaisoikeistolle vaikuttaisi olleen suhteellisen yhdentekevää mikä oikeistopuolue Saksassa voittaisi vaalit, niin kauan kun se tarkoittaa

⁶⁷ Vares (2000) s. 89-90

⁶⁸ Uusi Suometar nro 30 (5.2.1907) s. 2 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu> (sivunumerot lehtien alkuperäiset)

vasemmiston tappiota. Myöhemmin artikkelissa tosin todetaan myöhemmin, ettei sosialistien tappio ole niin murskaava kuin luvut äkkiseltään antavat ymmärtää. Lehden mukaan sosiaalidemokraattien äänestäjämäärät ovat Saksassa pysyneet jotakuinkin ennallaan, mutta Suomettaren mukaan siirtymä ”wapaamielisiin puolueisiin” on kuitenkin huomattavissa. Artikkelin mukaan siirtyjistä suuri osa saattaa olla niin sanottuja ”mukana juoksijoita” (*Mitläufer*). Tällä tarkoitetaan äänestäjiä, jotka eivät koskaan olleet aatteellisia sosialisteja vaan ovat äänestäneet enemminkin muiden mukana. Tulos tarkoittaa Suomettaren mukaan joka tapauksessa sitä, että sosialismi on saavuttanut korkeimman mahdollisensa asemansa Saksassa ja saisi nyt astua taaksepäin. Artikkelin tiivistää Saksan sosiaalidemokraattien aseman suunnannäyttäjänä seuraavasti:

”Että tämän tappion vaikutukset tuntuvat koko Euroopan sosiaalidemokratiassa, on sitäkin luonnollisempaa, kun juuri Saksan sosiaalidemokratia mainion lujan järjestyksensä puolesta oli kaikkien muiden maiden sosiaalidemokraattien mallina ja ylpeytenä. Kieltämättömänä tosiasiana pysyy, että Saksan sosiaalidemokratia on nykyään kotimaassaan useilla tahoilla joutunut huonoon huutoon. Se ei ole nykyään wain epäkansallinen, waan myös epäpopuläärinen. Sen oppi ei enää entiseen tapaan hurmaa ihmisiä, sen ylpeys ja itsekylläisyys on monesta vastenmielistä. Sen käyttämä tärkeä, usein suorastaan riwo kieli loukkaa useiden säädylisyyden tunnetta, sen keksimä haukkuma- ja parjaussanasto ei enää teekään tehtävänsä, waan waikuttaa päinwastoin tympäisewästi ja wieroittawasti. Tämän perusteella ainakin yhdessä waalipiirissä owat kansalaiset nimenomaan kieltäytyneet äänestämästä sosialistia. Toiset pitäwät sosialistien esiintymistä liian komentamana ja käskewänä.”⁶⁹

Klingen mukaan revolutionääristen sosialististen yhä kasvanut esilläolo aiheutti käytännössä vastareaktion ympäri Eurooppaa. Tämä koski ennen kaikkea Venäjää, olihan Saksassa sen sijaan jo Bismarckin ajoista lähtien noudatettu sentralistis-reformistista linjaa.⁷⁰ Jonkin asteinen vastareaktio saattoi tosin olla havaittavissa juuri Suomettaren uutisoimissa Reichstagin vaaleissa. Lehdessä esitettiin tappion syyksi muillekin kuin konservatiiveille vastenmielistä kielenkäyttöä, epäperinteisiä arvoja sekä komentelevaa asennetta.

Oikeiston keskusteluista kävi joka tapauksessa ilmi, että Saksasta otettiin ulkomaisia vaikutteita avoimesti sisäpolitiikkaan ja Preussia käytettiin mieluusti poliittisena auktoriteettina, pidettiinhän

⁶⁹ Uusi Suometar nro 30 (5.2.1907) s. 2

⁷⁰ Klinge (1997) s. 453

sitä riittävän menestyneenä vaikutteiden omaksumiseen. Selkeästi ihailusta huolimatta yksikään oikeistopuolue ei nimennyt lähteissään erityistä saksalaispuoluetta sisarpuolueekseen toisin kuin työväenpuolueessa tai lehdistössä tehtiin. Vasemmiston selvä saksalaissuuntaus tuli ilmi jopa oikeistopuolueiden ja lehdistön toimesta. Suomettaren artikkelissa Saksan sosiaalidemokraatit nimettiin Euroopan sosialistien malliksi ja ylpeydenaiheeksi järjestyksensä ansiosta. Sen sijaan oikeistopolitiikassa edes saksalaisina esitetyissä toimintatavoista ei käynyt ilmi, mikä saksalaispuolue oli minkäkin mallin takana. Saksan onnistuminen mainittiin yleensä yleisesti, kun tuotiin esille yleisesti ottaen sen kansakunnan varallisuus, hyvät liikenneyhteydet ja teollistuminen.

Saksan lisääntynyt poliittinen merkitys Euroopassa johtuikin nimenomaan sen taloudellisesta ja tieteellisestä vahvuudesta. Johdonmukaisen koulutuspolitiikan ansiosta saksalaisten yleinen koulutustaso oli kilpailijoita parempi. Luonnontieteelliset sekä tekniset tutkimuslaitokset edustivat jo 1800-lopulla kiistatta kärkeä Euroopassa. Talouden uudenaikaistumista tuki tehokas hallintojärjestelmä - näin Saksasta tuli käytännössä historiallisen koulukunnan malliesimerkki taloudellisesta nationalismisista.⁷¹ Vuodesta 1904 Suomi suuntautui länsinaapurinsa Ruotsin tavoin taloudellisesti yhä enemmän kohti Saksaa. Tuona aikana Saksa johti niin sanottua toista ”sähkökemiallista teollista vallankumousta”. Lääketieteessäkin Saksasta oli tullut edelläkävijä, mitä puoltaa Nobel-palkintojen suuntautuminen pääasiassa saksalaistutkijoille.⁷²

Oikeistossa löydettiin kuitenkin aatteellista tukea ja toivottuja toimintamalleja Saksasta. Suomettaren suomenkielinen ja mielinen lukijakunta sai luettavakseen vuonna 1910 ilmestyneestä Suomettaresta avoimen kirjeen, jossa hieman yllättäen saadaan pontta Saksasta suomen kielen aseman vakiinnuttamiselle. Kirjoittaja, joka on ilmeisesti itse esiintyjä, totesi ”*Suomen kieli konserttisaleissa*” nimetyssä kirjeessä seuraavasti:

”Kuten tiedät, ei missään muussa siwistyneen nimeä kantamassa maassa tulisi kysymykseenkään, että kotimainen laulajatar yleensä esittäisi ohjelmansa muulla kuin synnyinmaansa kielellä. Tämä kaiketi sen wuoksi, että laulua kuuntelewa yleisö olisi tilaisuudessa todella nauttimaan siitä, mistä lauletaan, mikä ei pieniä ole mahdollista muille kuin aiwan perinpohjaisen musikaalisen siwistyksen saaneille, elleiwät he samalla ymmärrä, mitä lauletaan. Silloin wasta woi yleisö mainitsemasi n. s. siwistynytkin yleisö — täysin nauttia, kun se ymmärtää laulun sisällyksen. Tästä kaiketi riippuu esim. se, etten muista nähneeni yhtään ainoata Saksassa painettua esim. englantilaisen, italialaisen tahi

⁷¹ Apunen (1998) s. 69-70

⁷² Klinge (1997) s. 469

ranskalaisen säveltäjän luoteita, jota saksalainen ei olisi varustanut — Saksassa laulamista warten — saksankielisellä käännöksellä. Niin tekee suuri kulttuurimaa ja fennomaani laulajatar esittää sävellyksen maansa yleisön kielellä.”⁷³

Saksa esiintyi porvarillisissa piireissä siis paitsi tieteen kehtona myös ”suurena kulttuurimaana”, jonka terveestä kielellisestä itsetunnosta suomettarelaisetkin soisivat Suomelle osansa. Saksan ja suomen kielen asemat eivät ole historiallisesti katsottuna verrattavissa toisiinsa. Kirjoittaja tuokin mielenkiintoisesti ilmi, kuinka suomen kielen saksaan verrannollinen asema kulttuurin ja viihteen kielenä omassa maassaan olisi saavuttamisen arvoinen tavoite. Suomettaren avoin kirje liittyynee myös aikana velloneeseen kieliriitaan, joskaan ruotsin kielen asemaan ei kirjeessä ainakaan suoraan oteta kantaa.

Nopean teollistumisensa ja kehityksensä myötä Saksan katsottiin lunastaneen kärkipaikkansa Euroopassa. Suomalaisen oikeiston mielenkiinto kohdistui paitsi saksalasoikeiston toimiin, myös saksalaisvasemmiston vaalimenestykseen. Suomalasoikeisto piti saksalaissocialismia uhkana, joka saattoi levitä yhä laajemmin Suomeen tai vähintäänkin antaa hengen nostatusta suomalaisvasemmistolle. Fennomaaneille myös kulttuurin painoarvo oli suuri. Kulttuurimaan mainetta niittänyt Saksa katsottiin hyväksi esikuvaksi suomenkielisen kulttuurin kasvuksi ja kehitykselle.

4.1 Henkilökohtaiset siteet

Miltei puolueita yhdistäviä tekijöitä useammin, oikeiston puolella vallitsivat kansanedustajien henkilökohtaiset yhteydet Saksaan ja mieltymykset sen kulttuuriin. Edellisessä kappaleessa viitattiin erääseen Suomalaisen puolueen tunnettuun edustajaan, professoriin ja valtioneuvos J.R Danielson-Kalmariin. Danielson-Kalmarin poliittisen uran kannalta ratkaisevaksi muodostuivat hänen kaksi Saksan opintomatkaansa. Ensimmäisellä matkallaan hän opiskeli Berliinissä ja kirjoitti siellä väitöskirjansa.⁷⁴ Saksan opintomatkat antoivat vahvistusta hänen yhteiskunnallis-sosiaalisille

---

⁷³ Uusi Suometar (15.2.1910) nro 360 s. 4

⁷⁴ Klinge (2000) s. 243

ajatuksilleen. Häneen vaikuttivat ajan tunnetuista historian auktoriteeteista muun muassa taloustieteilijä Adolf Wagner sekä historioitsija Johann Gustav Droysen. Erityisesti Wagnerin ja toisen saksalaistaloustieteilijän, Gustav Schmollerin, sosiaaliset ja talouspoliittiset näkemykset vaikuttivat muuhunkin kuin hänen historianopintoihinsa. Niillä oli vaikutusta Danielson-Kalmarin fennomaniaan sekä poliittiseen ja yhteiskunnalliseen ajatteluun. Wagner ja Schmoller olivat koulukuntineen eräänlaisia sosiaalisia konservatiiveja, jotka halusivat ajaa vanhan yhteiskunnan arvoja, mutta samalla helpottaa työväestön oloja lopulta vieden näin kannatuksen sosialismilta.⁷⁵

Wagnerin ja Schmollerin edustamasta suuntauksesta puhuttiin kateederisosialismina, joskin se oli alkujaan pilkkanimi. Ajattelumalli kuitenkin periytyi vanhasuomalaisuuteen, eikä pelkästään Danielsonin myötä. Esimerkiksi Ernst Nevanlinna ja J. K. Paasikivi tukivat samaa aatetta, joka jossain muodossa säilyi puolueen talous- ja sosiaalipolitiikan periaatteellisena osana ainakin 1920-luvun alkuun asti.⁷⁶

Jos Saksa yhteyksiä voi löytää kansanedustajien keskuudessa, tulevat ne ilmi myös oikeistohenkisessä lehdistössä myös muun kansan parissa. *Hufvudstadsbladet*, joka oli suosituimpia ilmoituspalstoja ja suomenruotsalaisuuden foorumi, antoi vuonna 1911 julkaistussa artikkelissaan ”50 år” esimerkin Saksan suosiosta opiskelumaana. Artikkelista käy hyvin ilmi myös porvarillisten piirien kansainväliset yhteydet. Artikkelissa on julkaistu 50-vuotta täyttävän professori Gösta Hahlin kunniaksi, joka opiskeli hammaslääketiedettä Berliinissä. Hahl palasi myöhemmin opettajaksi Suomeen, mutta päätyi sittemmin takaisin Berliiniin. Artikkelissa kuvaillaan, kuinka Hahl sai lämpimän vastaanoton Saksassa:

”Kun yliopistoomme perustettiin professuuri 1903, kutsuttiin Hahl tähän tehtävään. Huolimatta asemastaan Berliinissä, jossa hänen tulevaisuutensa vaikutti lupaavimmalta, piti hän velvollisuutenaan vastaanottaa tämä kutsu. Valitettavasti hänen opettajanuransa ei kestänyt kauaa, sillä jo kolmen vuoden kuluttua hän muutti takaisin Berliiniin. Saksaan palatessaan hänet otettiin avosylin vastaan. Hänelle tarjottiin johtajan paikkaa Leipzigin hammaslääketieteen instituutissa, joka oli juuri vapautunut kuulusan tiedemiehen, Hessen, kuoleman vuoksi. Heikentyneen terveytensä vuoksi hän ei kuitenkaan katsonut pystyvänsä hyväksymään tätä kunniallista tarjousta. Samasta syystä hän kieltäytyi ottamasta vastaan hänelle tarjottua

⁷⁵ Porvarillisen työn arkisto, Kokoomusbibliografia

⁷⁶ Porvarillisen työn arkisto, Kokoomusbibliografia

*professuuria Berliinin yliopistossa. Rauhassa ja hiljaisuudessa hän ei kuitenkaan ole saanut viettää elämäänsä, vaan on joutunut ottamaan vastaan useita tärkeitä vastuullisia luottamustehtäviä, jotka vaativat häneltä paljon työtä. Heti Suomesta palattuaan hänet valittiin Berliinin Hammaslääkäriliiton puheenjohtajaksi ja koko Saksan Hammaslääkäriliiton, "Central Verein Deutscher" -yhdistyksen varapuheenjohtajaksi. Professori Hahl on myös toisen vastaavan Preussille perustetun komitean jäsen. Kun 5. kansainvälinen hammaslääkäreiden kongressi kokoontui Berliinissä vuonna 1909, Hahl oli sen varapuheenjohtaja ja yksi sen tärkeimmistä toimihenkilöistä. Professori Hahl ei ole mitenkään ilman ponnistelua ja väsymätöntä työtä taistellut ulkomaalaiselle niin merkittävästä paikasta suuressa maailmassa, jossa kilpailu on suhteellisen kovaa."*⁷⁷

Hahlille tarjottiin monia vastuutehtäviä Saksassa ja hän päätyi varapuheenjohtajaksi koko Saksan hammaslääkäriliiton, *Central Verein Deutscher Association*:iin. Artikkelissa todetaan myöhemmin, että paras tunnustus Hahlin työstä on nimenomaan maine, mitä hän on niittänyt Euroopan "suurissa kulttuurimaissa".⁷⁸ Artikkelista voi päätellä, että uran rakentaminen Saksaan oli arvostettavaa jo

---

⁷⁷ Hufvudstadsbladet (4.5.1911) n. 118 s. 5 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu> (sivunumerot lehtien alkuperäiset) "Då en läraretjänst i proteslära år 1903 inrättades vid vårt universitet kallades Hahl till denna tjänst. Trots den ställning han intog i Berlin, där hans framtid tycktes vara den mest lofvande, ansåg han det dock vara sin skyldighet mot fosterlandet att mottaga denna kallelse. Beklagligt nog blef hans lärareverksamhet vid universitetet icke långvarig, ty redan efter tre år flyttade han tillbaka till Berlin. Efter sin återkomst till Tyskland mottogs han där med öppna armar. Honom erbjöds föreståndarebefattningen vid tandläkarestitutet i Leipzig, hvilken befattning just blifvit ledig genom den kände vetenskapsmannen professor Hesses död. Men till följd af sin försvagade hälsa ansåg han sig dock icke kunna mottaga detta hedrande anbud. Af samma orsak afböjde han älven att mottaga den honom erbjudna professorsbefattningen i proteslära vid universitet i Berlin.

I lugn och ro har han dock icke fått tillbringa sitt lif, utan har han varit tvungen att mottaga flere viktiga ansvarsfulla förtroendeuppdrag, hvilka från hans sida kraft mycket arbete. Genast efter återkomsten från Finland valdes han till ordförande för tandläkareföreningen i Berlin och till viceordförande för den hela tyska riket omfattande tandläkare, föreningen "Central Verein Deutscher Dessutom är han ordförande i kommittén för de preussiska tandläkarens fortsättningskurser. Denna kommitté, har en mycket vidsträckt och viktig uppgift och åtnjuter stort understöd från statens sida. Dess uppgift är att sörja för de preussiska tandläkarens yrkesskicklighets utveckling genom att anordna kurser och anskaffa framstående föreläsare på odontologins olika områden. Professor Hahl är äfven medlem i en annan liknande kommitté, som är inrättad för de preussiska läkarena. Då den 5 internationella tandläkarekongressen år 1909 sammanträdde i Berlin var Hahl dess viceordförande och en af dess viktigaste funktionärer.

Professor Hahl har ingalunda utan ansträngningar och ett oförtrutet arbete tillkämpat sig en för en främmande person så anmärkningsvärd ställning, i den stora världen där konkurrensen är relativt stor. Han har under sin långvariga läraTetid publicerat många vetenskapliga alhandlingar och har han speciellt genom sina avhandlingar om hakresektionsprotesen tillkämpat sig ett vetenskapligt anseende öfver hela Europa. Som en tacksamhetsgård för hvad professor Hahl gjort för Finland och isynnerhet för de finska tandläkarena har Finska tandläkareföreningen tillställt honom följande af doktor Hj. Avellan på finska affattad adress: Professor Gösta Hahl.

Då Ni nu fyller femtio år vill Finska tandläkareföreningen lyckönska Eder isynnerhet till de vetenskapliga resultat, hvilka Ni ernått inom odontologins område. Det bästa beviset för betydelsen af Eder arbeten är det erkännande, som kommit Eder till del i Europas stora kulturländer."

⁷⁸ Hufvudstadsbladet (4.5.1911) n. 118 s. 5

kovan kilpailunkin vuoksi. Samalla Saksassa opiskelu ja työskentely oli ihailtavaa, koska maa oli ”suuri eurooppalainen kulttuurimaa.”

Oikeiston kansanedustajilla sekä muilla merkkihenkilöillä oli usein omaa kiinnostusta Saksaa ja sen kulttuuria kohtaan. Poliitiikan kannalta merkittävää oli, että puolueiden kärkihahmot olivat usein tutustuneet saksalaistietelijöihin ja kirjoihin. Näin ollen tunnetuilla saksalaisilla talous- ja yhteiskuntatieteilijöillä oli vaikutusta esimerkiksi fennomanian kehitykseen juuri aatteen johtohenkilöiden kautta. Saksa nähtiin houkuttelevana kohteena opiskelulle ja uran rakentamiselle, joka tarjosi runsaasti mahdollisuuksia menestykseen.

5. Nationalismin saapuminen (natsionalismi)

Eduskunnassa nousi Saksasta puhuttaessa usein esille eräs ilmiö, joka oli nationalismi (natsionalismi). Mielenkiintoista keskusteluissa on, että nationalismi otettiin esille sekä myönteisessä että kielteisessä valossa, mutta sen olemassaoloa ei lähdetty minkään osapuolen toimesta kiistämään.

Autonomisen ajan lopulla käydyn keskustelun välityksellä Suomikin oli kiinteästi mukana laajassa eurooppalaisessa liikehdinnässä, joista nationalismi oli yksi suuntaus.⁷⁹ Saksassa nationalismiin liittyi jopa kiihkoisänmaallisia piirteitä. Reichstagissa esitettiin toisinaan esimerkiksi viittauksia saksalaisten paremmuudesta kansojen joukossa ja oikeudesta laajentua.⁸⁰ Kiihkeimmät ideologian kannattajat katsoivat, että saksalainen kulttuuri, tiede ja taide saavutuksineen oli selvästi tasokkaampaa kuin pääkilpailijoiden, Ranskan ja Englannin vastaavat. Kotimaista historiaa tulkittaessa Saksassa oli vallalla tämän lisäksi ”*Sonderweg*” nimellä tunnettu teoria, joka perustui niin sanottuun ”saksalaiseen erillistiehen”. Teorian mukaan niin Saksan valtiollinen kuin kulttuurillinenkin muotoutuminen poikkeaa dramaattisesti muusta eurooppalaisesta kehityksestä. Jo 1800-luvulla teoriasta tulikin yksi saksalaissivistyneistön lempiteeseistä ja *Sonderweg*-ajattelu oli voimissaan aina pitkälle 1900-luvun alkuun. Joidenkin tulkintojen mukaan se jopa ruokki ylemmyyden tunnetta ja mahdollisesti oli eräistä ensimmäiseen maailmansotaan johtaneista poluista.⁸¹

Suomessa esitettiin sillä aikaa katsantokannasta riippuen nationalismi sekä vaarana kansakunnan yhtenäisyydelle että täysin päinvastaisena mahdollisuutena oman kansankunnan rakentamiseen ja järjestäytymiseen. Kansan nostaminen politiikan keskiöön oli ollut luontevaa jo 1800-luvulla alkujaan fennomaaniselle liikkeelle. Sen asema radikaalina liikkeenä kuitenkin hiipui 1900-luvulle tultaessa liikkeen muuttuessa osaksi virallista hallintokoneistoa. Kyseinen perintö loi suomalaiskansalliselle liikkeelle erityisen aseman Euroopan mittakaavassa. Liikkeen hyväksyminen

---

⁷⁹ Apunen (1998) s. 16

⁸⁰ Apunen (2004) s. 102

⁸¹ Hentilä, Karjalainen, Valta (1993) s. 12

osaksi virallista hallintokoneistoa saattoi mahdollisesti olla yksi syy siihen, ettei liikehdintä radikalisoitunut myöhemmin kuten monessa muussa Euroopan maassa.⁸²

Siinä missä monet kansanedustajat pitivät Preussia ihailtavana yhteiskuntana, oikeistossa pidettiin monasti nationalismia preussilaisen onnistumisen reseptinä. Eräessä keskustelussa, jossa käsiteltiin senaatin vallan laajentamista vuonna 1917, Suomalaisen puolueen edustaja Kaarle Rantakari toi esille tämän ajatuksen suoden Suomen seuraavan Saksan tietä:

”Me niinkuin muutkin, olemme usein kääntäneet huomionamme ja täydellä syyllä Euroopan ja tätä nykyä maailman uljaimpaan kansaan. Sillä olkoot sen valtakunnat vihollisia, johon me vielä kaikki ainakin ennen äänestystä katsomme kuuluvamme, saksalaiset, sen aina tunnustamme ja olemme velvollisia tunnustamaan, että nämä ovat tätä nykyä maailman uljain ja järjestetyin kansa. Mitenkä tämä valmistautui siihen asemaan, jossa se nykyään vetää puoleensa vihollistensaakin ihailut? Ne jotka tuntevat Preussin historian, tietävät, että se ei valmistautunut siihen sillä tavoin kuin me nyt valmistaudumme.”⁸³

Kyseinen puheenvuoro pidettiin muutaman vuoden käsittelemäni ajanjakson jälkeen, mutta käytän sitä ainoana esimerkkinä vuodelta 1917. Mielestäni se kuvaa ja tiivistää loistavasti ihailun ja asenteen, joka kasvoi tutkijanani ajankohtana preussilaista yhteiskuntaa ja sen nationalismia kohtaan. Puheenvuorossa tuli ilmi toisaalta epäkorrekti ja kielletty, mutta täysin avoin kunnioitus Saksaa kohtaan. Tämän lisäksi Rantakari osoitti pitkässä puheenvuorossaan erinomaista Preussin historian tuntemusta, jolla hän pohjustaa edellä esiteltyä väitettään.

Rantakarin mielenkiintoinen poliittinen ura kesti vuosikymmeniä ikään kuin kullisseissa ja hän toimi varsinaisena kansanedustajana vain vuoden verran. Rantakari oli aluksi sosialidemokraatti ja vieläpä allekirjoittamassa Kotkan julistusta, josta sosialistisen vasemmiston historia Suomessa katsotaan alkaneen. Tästä taustasta huolimatta Rantakari siirtyi sängen pian vanhasuomalaisiin. Kuten monella muulla saman ratkaisun tehneellä, oli vaihdon perusteena kansallismielisyys, jonka hän katsoi kansainväliseksi julistautuneen sosialismin laiminlyömäksi. Rantakarin kansallismielisyys kävi hyvin ilmi hänen ajamissaan poliittisissa hankkeissa. Hän kannatti esimerkiksi suomalaisen yliopiston perustamista Turkuun viitaten Lounais-Suomen olevan vaarassa jäädä Ruotsin kulttuurivirtausten varaan eikä näin mikään oppilaitos soveltaisi niiden parasta antia suomalaiseen

⁸² Vares (2019) s. 83-83

⁸³ (EAD) Rantakari (17.7.1907) s.1022-1026

maaperään. Tämä oli välttämätöntä kansallisesti omaleimaisten piirteiden säilymiseksi sekä suomalaisuuden kohottamiseksi omilla ehdoillaan Ruotsin korkeamman kulttuurin tasolle. Sen sijaan yliopisto Viipurissa ei olisi yhtä välttämätön, koska sen lähin vaikuttaja oli Venäjä, joka oli Suomea vähemmän sivistynyt.⁸⁴

Yleisestikin ottaen Rantakarin edustamassa puolueessa paheksuttiin eduskunnan hampaatonta toimintaa, joka ei johtaisi hänenkään mukaansa Preussin kaltaiseen menestykseen. Tosin Rantakari tunnettiin omiensaakin joukossa voimakassanaishana edustajana, joka joutui ristiriitoihin hänen mielestään vanhoillisen puoluejohdon kanssa⁸⁵. Rivien välistä voi tulkita Preussin olleen Venäjän valtakunnan vihollisena Suomelle mahdollisesti tulevaisuuden mieluisa viiteryhmä, vaikkei tätä luonnollisesti suoraan voitu ilmaista. Menestyneen yhteiskunnan lisäksi saksalaiseen nationalismiin liitettiin oikeiston piirissä muita hyveitä, joiden katsottiin olevan ideologiaan yhteydessä. Näitä olivat toistuvasti muun muassa kuri, järjestys, säästäväisyys sekä luja keskitetty kansallisvalta. Näiden ohella saksalaisten puolueiden katsottiin myös olevan yhteistyökykyisiä toistensa kanssa niiden erimielisyyksistä huolimatta. Saksan vetovoima oli havaittavissa kaikkialla Euroopassa, eikä Suomi ollut tästä näin ollen poikkeus. Uusi saksalaisideologia synnytti germanismin, joka korosti miehekkyyttä, aktiivisuutta, urheilua, germaanista tarmoa. Tämän vastakohtana esiintyi Saksassa latinalainen sanahelinä ja slaavilainen pehmeys.⁸⁶

Wilhelm II:n kaudella maan taloudellista mahtia todella pidettiin merkinä niin Saksassa kuin Suomessakin kansallisesta elinvoimasta. Todellisuudessa Saksa olikin tuohon aikaan merkittävän vahva sekä sotilaallisesti että taloudellisesti. Siltä puuttui kuitenkin samalla poliittinen johto, joka olisi kyennyt hyödyntämään aseman vielä tuloksellisemmaksi politiikaksi.⁸⁷ Vilhelm II:n kauden ulkopoliittikka sortui itse asiassa juuri edeltäjänsä Bismarckin varoittamiin virheisiin eurooppalaisten valtioiden kyhäillessä maailmansotaa edeltäviä liittojaan.⁸⁸ Nuorena keisariksi tullut Vilhelm toinen oli ensi hetkestä lähtien eri aaltopituudella Bismarckin kanssa, haluten toimia ”omana kanslerinaan”. Bismarckin erotessa 1890 Saksan katsotaan siirtyneen uuteen, *wilhelmiiniseksi* kutsuttuun aikaan. Edeltävä keisari oli Wilhelm hänkin, joten aikakauden nimitys ei tule niinkään keisarin nimestä vaan ajalle tunnuksen omaisesta poliittisesta suunnanmuutoksesta. Keisarikunnan

⁸⁴ Porvarillisen työn arkisto, Kokoomusbibliografia

⁸⁵ Porvarillisen työn arkisto, Kokoomusbibliografia

⁸⁶ Klinge s.469 (1997)

⁸⁷ Apunen (2004) s. 102

⁸⁸ Hentilä, Karjalainen, Valta (1993) s. 28

jälkimmäinen puolisko oli ulkopoliittisesti levoton, imperialistinen ja militaristinen vaihe, joka huipentui ensimmäiseen maailmansotaan ja koko keisarikunnan romahtamiseen.⁸⁹

Wilhelm II:sta kuvataan itsetietoisena johtajana, joka oli kuitenkin ailahteleva ja arvaamaton ja jolle esiintyminen erinäisimmissä sotilasparaateissa oli sangen mieluisaa. Tavoitteitaankaan Wilhelm II ei vaivautunut peittelemään. Hänen päämääränään oli nostaa Saksa maailmanvallaksi ja hankkia siirtomaita, joskin niiden jaosta Saksa myöhästyi auttamattomasti.⁹⁰ Vaikkakin Wilhelm II:n valtakaudelle oli ominaista kiihkeys ja jossain määrin jopa tietty paatoksellisuus, kehittyi wilhelmiinisestä Saksasta rivakassa tahdissa teollisuusvaltio, joka kuroi kiinni Englannin samaa etumatkaa.⁹¹

Jos suomalaisoikeiston voi todeta olleen pääosin innoissaan nationalismista, löytyivät epäilijät vasemmistosta. Heidän mukaansa nationalismi saattoi olla ennen kaikkea uhka Suomen kaltaiselle autonomiselle suuruhtinaskunnalle ja Venäjän katsottiin myös toteuttavan nationalismin henkeä sortotoimissaan. Sosiaalidemokraatti Kujalan kannanotto jo vuodelta 1907 keskittyi laillisten olosuhteiden palauttamiseen Suomeen, mutta hän ei antanut puheessaan sen paremmin arvoa saksalaiselle kuin venäläiselle nationalismillekaan:

”Kansallisuussortoa harjoittaa Saksa alamaistensa kansallisuuteen nähden, kansallisuussortoa harjoittaa Itävalta alamaisiinsa nähden ja yleensä kaikki tunnetut Europan valtiot ovat tähän samaan syntiin vikapäät. Kansallisuussorto, kielisorto ja suurnatsionalismi ovat eräänä verhona niille taloudellisille riistämisyrykimyksille, jota kaikkien kansallisuuksien anastajaluokat harjoittavat kaikkien niiden kansallisuuksien köyhälistöihin nähden, joihin nähden se on heille mahdollista.”

Me sosialidemokraatit siis tässäkin suhteessa olemme isänmaallisempia kuin herrat, koska me vaadimme, että kaikkien kansallisuuksien vapaudet ja oikeudet ovat turvattavat ja niille suotava mahdollisuus kansakuntana elää ja kehittyä omaperäisen kulttuurinsa ja sivistyksensä turvissa.”⁹²

Uutisoidessaan saksalaissosialistien edustajapaikkojen vähenemisestä vuonna 1907, porvarillinen Suometar-lehti tuli kuin ohimennen kiteyttäneeksi nationalismin ja saksalaissosialistien arvovistoriidan seuraavasti:

⁸⁹ Hentilä, Karjalainen, Valta (1993) s. 27

⁹⁰ Hentilä, Karjalainen, Valta (1993) s. 27-28

⁹¹ Hentilä, Karjalainen, Valta (1993) s. 188

⁹² (EAD) Kujala (24.4.1907) s.787

”Toiset pitävät sosialistien esiintymistä liian komentamana ja käskewänä. Sitä paitsi tämä komento on kowin aliupseerimaista, loukkaawaa. Moni saksalainen nähtävästi ajattelee, että jos kerran nyt Saksan wälttämättä täytyy olla sotilaswaltio, niin antaa silloin oikeiden upseerien komentaa. Keisarin hallitus on sentään siedettävämpi kuin Bebelin diktatuuri. Sosiaalidemokratian yleismaailmallinen ja kansainwälinen luonne joutuu usein ristiriitaan saksalaisen isänmaallisten ja kansallisten tunteitten kanssa. Waltawana kaikuu warsinkin nyt waalitaistelun aikana syytös: sosialistit ajawat wain wieraiden kansojen asioita, halweksuwat kaikkea aitosaksalaista, owat epäsakslaisia: siksi he woiwat tehdä liiton kansainwälisten ja epäkansallisten katolisten kanssa j. n. e. Waistomainen pelko waltaa myös monet warowaiset. He laskewat mielessään tähän tapaan: sosialismi on luonteeltaan kansainwälinen, epäkansallinen, mutta samalla myös wallankumouksellinen. Sosialismista on wain askel kansainwälisyyteen, internatsionalismiin, siis askel anarkismiin. Näiden n. s. kansanpsykologisten näkökohtain lisäksi tulee tietysti sosialismin materialistinen ja kristinuskolle wihamielinen katsantokanta, joka myös määrännee monenihanteellisuuteen ja uskonnollisuuteen taipuweisen ihmisen suhteen tähän puolueeseen ja herättännee wastenmielisyyttä koko sosialismiin.”⁹³

Nationalismi puhututti vasemmistoa eduskunnan ulkopuolellakin. *Työmies* lehdissä julkaistiin esimerkiksi kutsuja kokoontumisiin, joissa oli tarkoituksena ”keskustella nationalismista”. Lehden kutsuista ei kuitenkaan käy ilmi, minkälaista keskustelua tarkalleen ottaen kokouksissa käytiin. Muun muassa Kujalan puheenvuoron perusteella voi kuitenkin olettaa, ettei kokouksissa toivotettu nationalismia avosylin tervetulleeksi. Nationalismi olikin sosiaalidemokraattien kannalta hankala aate. Toisaalta vasemmistolaiseen ideologiaan kuuluu jo lähtökohtaisesti työläisten kansainvälisyys ja kokema yhteys valtioiden rajoista riippumatta, josta myös *Työmiehe*sä usein kirjoitettiin.

Marx ja Engels käyttivät termiä ”kansainvälinen” työväenliikkeen ohjaamisessa sekä käsitteellistämässä. Työläisten oikeudet eivät olleet heidän mukaansa suinkaan paikallinen tai kansallinen ongelma vaan kaikkien modernien maiden yhteinen sosiaalinen ongelma.⁹⁴ Sen sijaan sana ”nationalismi” tai ylipäätään ”kansallinen” ei esiintynyt keskeisesti Marxin tai Engelsin kirjoituksissa. Erityisen mielenkiintoista on, että Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen perustajan, Wilhelm Liebknechtin kokoamassa vierasperäissanakirjoissa (*Volks-Fremdwörterbuch*)

⁹³ Uusi Suometar nro 30 (5.2.1907) s. 2

⁹⁴ Kettunen s. 95-96

selitetään valikoivasti sanat ”*Internationalismus*” ja ”*Kosmopolitanismus*”, muttei lainkaan sanaa ”*Nationalismus*”. Kokoelman viimeinen kirja julkaistiin vuonna 1907.⁹⁵

Marxin ja Engelsin perintönä sosiaalidemokraatit tosin tunnustivat, että kansallinen ja kansainvälinen olivat kaksi erottamatonta ja yhdessä toimivaa työväenluokan toiminnan näkökohtaa. Nationalismia aatteena pidettiin pikemminkin kansainvälisyyden vastakohtana. Kansainvälisyyden käsite oli joka tapauksessa 1900-luvun alussa erittäin kiistanalainen sosialistisissa liikkeissä. Erilaiset mielipiteet hyväksyttiin erottamalla toisistaan nationalismi ja isänmaallisuus, yhdistämällä isänmaallisuus ja kansainvälisyys sekä asettamalla niiden vastakohtaksi imperialismi ja militarismi.⁹⁶ Käsitteiden sekavuus heijastui luonnollisesti myös 1900-luvun alun suomalaiseen työväenliikkeeseen, joka oli riippuvainen ulkomaisista trendeistä ja sisarpuolueidensa esimerkeistä.

Nationalismi oli kehittynyt aatteena Euroopassa jo 1800-luvun aikana ja oli yhä voimissaan Saksassa wilhelmiinisellä ajalla. Suomalaisoikeistolle, erityisesti fennomaaneille, nationalismi oli mahdollisuus kohottaa kansallista itsetuntoa ja tuoda kehitystä yhteiskuntaan. Enemmin tai myöhemmin kehitystä seuraisi itsenäinen valtio. Tosin suomalaisnationalismi ei ollut oikeistonkaan keskuudessa yksitulkintainen aate ja sitä määriteltiin puhujasta riippuen niin etnisyyden, kielen kuin yhteiskunnankin kautta.⁹⁷ Vasemmistolle nationalismi on ilmiönä epäilyttävä, koska sen pelättiin kääntyvän Suomea itseänsä vastaan, tai ainakin näin epäluuloisuus perusteltiin eduskunnassa. Nationalismi oli myös alusta asti vaikeasti sovitettavissa työväenliikkeen kansainväliseen ja valtion rajat ylittävään katsantokantaan.

5.1 Kansallisajattelu ja kieliriita

Suomalaisten kansallisuudesta keskusteltiin erityisesti kielikysymyksen pohjalta. Kysymykset olivat näin ollen ideologisia, kuten oliko suomen kieli ehto suomalaisuudelle vai riittikö kansallismielisyys. Suurin kysymys lienee kuitenkin ollut se, voivatko kaksi kieltä muodostaa historiallisesti ja

---

⁹⁵ Kettunen s. 98

⁹⁶ Kettunen s. 122

⁹⁷ Vares (2019) s. 83

poliittisesti yhtenäisen kansakunnan.⁹⁸ Samaan aikaan kun vasemmistosta löytyivät pääosin nationalismin epäilijät ja oikeistosta aatteen ystäviä, oli sinänsä oikeistolaisten Ruotsalaisen puolueen edustajien suhtautuminen nationalismiin ristiriitaista – juuri kielikysymyksen takia. Ruotsalaisen puolueen edustajat arvioivat niin nationalismia kuin useimpia muita kysymyksiä kielipolitiikan valossa. Siinä missä sosiaalidemokraatit perustelivat epäluuloaan venäläisnationalismin pelolla, pitivät jotkut ruotsinkielisen ryhmittymän edustajat nationalismia uhkana äidinkiellensä asemalle. Näin ollen Preussi vähemmistökieliseen toimikin varoittavana esimerkkinä ainakin ruotsalaisen puolueen edustaja Johannes Bäckille:

”Minä toivoisin, että Suomen kansa olisi edistyskansa siinäkin suhteessa, ettei se uhraisi natsionalismin alttarille. Jos mahtava Preussi katsoo tarpeelliseksi sortaa tanskalaisia ja puolalaisia, älköön köyhä, pieni Suomi katsoko tarpeelliseksi sortaa niitä, jotka täällä puhuvat ruotsin kieltä.”⁹⁹

Kyseinen puheenvuoro liittyi eduskunnan keskusteluun tulkitsemiskysymyksestä eli siihen, missä määrin oli järkevää kääntää kaikki kahdelle kielelle. Myöhemmin puheenvuorossaan edustaja Bäck näyttäisikin yllättäen vetoavan sosiaalidemokraatteihin painottaen, että näiden tulisi ideologiansa pohjalta itse asiassa tukea ruotsinkielistä vähemmistöä:

”Minä en suinkaan ole mikään sosialisti, mutta minun täytyy myöntää, että löytyy sosialidemokratian ajatuksissa ja opissa jotain, jolle annan täyden kannatukseni. Sosialismissa löytyy kohta, jota minä olen ihailut, ja se on se, että sosialismi aina on asettunut sorrettujen ja poljettujen puolustajaksi. Maailman sosialistit eivät ole kysyneet: puhutteko te ruotsia, puhutteko suomea, puhutteko venäjää vai saksaa? vaan: oletteko te ihmisiä? ja sen mukaan he myöskin ovat toimineet. Minä olen varma siitä, että tämän kamarin sosialidemokraattinen puolue ei voi ottaa osaa semmoiseen päätökseen, jonka kautta ruotsalainen kieliryhmä itse asiassa tulee sarron alaiseksi.”¹⁰⁰

Bäck kiisti olevansa ”mikään sosialisti”, mutta kokee ilmeisesti runsaslukuiset sosiaalidemokraatit välttämättömäksi liittolaiseksi kielikysymyksessä pienelle ja vähemmän suosituille ruotsalaisryhmittymälle. Kuten aiemmin todettua, vuosien 1906-1914 eduskuntapuolueet ja

⁹⁸ Apunen (1998) s. 16

⁹⁹ (EAD) Bäck (31.5.1907) s.222

¹⁰⁰ (EAD) Bäck (31.5.1907) s-222

kysymykset olivat toisinaan hyvin liukuvia. Näin ollen ei ollut kovin poikkeuksellista, että täysin vastakkaisetkin puolueet saattoivat löytää toisensa tiettyjen kysymysten äärellä. Kyseisestä puheenvuorosta käy ilmi, että muut oikeistopuolueet olivat varsin suomenmielisiä, eivätkä tunteneet suurtakaan myötätuntoa suomea osaamattomia kansanedustajia kohtaan. Lisäksi Bäck käytti edelleen mielenkiintoisesti nimenomaan saksan kieltä esimerkin omaisesti puheenvuorossaan. Muut luetellut kielet, suomi, ruotsi ja venäjä, olivat aikana yleisesti suomalaishallinnon käytössä, toisin kuin saksan kieli. Näin viittaus tarkoittikin selvästi nimenomaan Saksan sosiaalidemokraatteja, jotka yleisesti tunnettiin vasemmiston ihailun kohteena. Puheenvuoro rikkoi erikoisesti puolueiden oikeisto-vasemmisto jakolinjaa ja myös ”sortoon” viittaaminen kuulosti tyyppillisemmältä vasemmiston sanavalinnalta. Tosiasiassakin kielivähemmistöt ja erityisesti puolalaiset näyttäytyivät myös uskontokuntansa puolesta Reichstagissa käydyissä keskusteluissa. Puolustivatko saksalaissosialistit sitten todella kielivähemmistöjä, niin kuin Bäck esittää? Tähän suuntaan antaa osviittaa ainakin Reichstagissa vuonna 1914 puheenvuoronsa esittänyt sosiaalidemokraattien Otto Landsberg:

”Kysymys siitä, mikä on asiakkaan äidinkieli, esitetään joskus laskentakortissa toimittaessa se asiakkaalle. Vaatii paljon, jotta voi ymmärtää, miksi 60 ihmistä sadasta joutuu käyttämään vierasta kieltä, mutta 59 ei. Edes pienten vähemmistöjen oikeutta ei saa rajoittaa! Alsace-Lorraineessa on pieniä, kompakteja ranskankielisiä alueita, jotka sattuvat kuulumaan saksalaiseen alueeseen esim. Saales ja Schirmerk vaalipiirissäni Breuschtalissa - ja se on sama Lebertalissa ja muilla raja-alueilla. Ei todellakaan ymmärretä, miksi näiltä kansalaisilta, jotka muodostavat pienen, tiiviin vähemmistön suuremmassa saksalaispiirissä, pitäisi kieltää äidinkieltä käyttö. Sillä on ylitsepääsemätön tosiasia, jota terve politiikka ei voi olla huomioimatta, että nämä ihmiset eivät pysty seuraamaan poliittisia tai sosiaalisia aiheita. He unohtavat nopeasti sen vähän saksan, jonka oppivat rykmentissä. Se riittää jokapäiväiseen käyttöön. Mutta siinä on eroa, pystyykö keskustelemaan majatalon pitäjän tai ruokakauppiaan kanssa ostamisesta vai seuraamaan poliittista keskustelua.”

101

---

¹⁰¹(RA) Landsberg (5.2.1914) s.7022 ” Die Frage, welches die Muttersprache des Interessenten ist, steht manchmal auf der Zählkarte schon ausgefüllt, wenn sie dem Interessenten eingereicht wird. (Hört! hört! bei den Elsaß-Lothringern.) Dabei muß man schon einen ganz untertänigen Verstand haben, um zu begreifen, warum 60 Menschen auf 100 sich einer fremden Sprache bedienen dürfen, 59 aber nicht. Auch für kleine Minoritäten soll dies Recht nicht beschränkt werden! Es gibt in Elsaß-Lothringen ganz kompakte Französisch sprechende Gebietsteile, die zufälligerweise einem deutschen angegliedert sind, z. B. Saales und Schirmeck in meinem Wahlkreis im Breuschtal, — und so ist es auch im Lebertal und anderen Grenzgebieten. Man weiß wahrhaftig nicht, warum diesen Bürgern, weil sie zufälligerweise eine

Kyseisessä puheenvuorossa tulee ilmi Landsbergin näkemys siitä, että jokaisen tulisi saada palvelua omalla äidinkielellään. Samalla hän paheksuu niin sanotusti ”oman äidinkielen käytön kieltämistä” pieniltä ryhmiltä tai ristiriitaisia säädöksiä, jotka ovat hänen mukaansa verrattavissa siihen, että 60 ihmistä sadasta voi saada palvelua vieraalla kielellä, mutta 59 ei. Esimerkkinä tällaisesta vähemmistöstä toimi tällä kertaa Elsass-Lothringernin ranskalainen väestönosa. Landsbergin mukaan he oppivat saksan asepalveluksessa, mutta unohtavat sen kuitenkin nopeasti - ennen kaikkea saavuttamatta kielellistä tasoa, jonka avulla he pystyisivät ymmärtämään tai hoitamaan sen monimutkaisempia asioita kuin kaupassa käynti. Landsbergin puhe herätti kannatusta ainakin omiensa keskuudessa siitä päätellen, että puheenvuoroon on kirjattu varsin paljon kannattavia ja innostuneita huudahduksia. Landsbergin puhe ei ollut mikään harvinaisuus, vaan Reichstagissa käytiin läpi runsaasti muita samankaltaisia puheenvuoroja, erityisesti liittyen puolankieliseen vähemmistöön ja sen suojelemiseen.

Huvudstadbladetissa kiinnitettiin vuonna 1911 huomiota paitsi lehden mieliaiheeseen eli ruotsin kielen asemaan, myös maailmalla ajankohtaisiin kielien valtasuhteisiin ja maailmanpolitiikkaan artikkelissa ”Moderna nationalitets- och språkstrider”. Artikkelin alku toteaa, että aikakauden Marokon, Tripoloksen ja Persian konfliktit antavat selvän muistutuksen aikalaisten elävän imperialismin aikaa ja toisaalta luovan uusia kansalaisuus- ja kielijännitteitä.

”Viime aikoina on aloitettu järjestelmällisempi työ englannin kielen leviämiseksi perustamalla lomakursseja Englantiin ja tukemalla yrityksiä ulkomailla. Saksassa on oltu hitaampia omaksumaan käsitys kielen tuhoavasta voimasta, vaikka saksan kielen puolustamiseksi ja saksalaisen kansallisuuden säilyttämiseksi ulkomailla on tehty paljon työtä. Yhdeksässä Saksan kaupungissa

---

kleine kompakte Minorität in einem größeren deutschen Kreise bilden, der Gebrauch der Muttersprache sollte verwehrt werden. (Sehr richtig! bei den Elsaß-Lothringern.) Denn es ist eine Tatsache — und über diese Tatsache kommt man nicht hinweg, und eine gesunde Politik sollte derartige Tatsachen nicht ignorieren —, daß diese Leute gar nicht imstande sind, den Ausführungen eines Redners über ein politisches oder soziales Thema zu folgen. (Sehr richtig! bei den Elsaß-Lothringern.) Das bißchen Deutsch, das sie beim Regiment gelernt haben, vergessen sie außerordentlich schnell. Das genügt für den täglichen Gebrauch. Aber es ist ein Unterschied, ob man sich mit einem Wirt oder Krämer unterhalten kann, um etwas zu kaufen, oder ob man der Erörterung eines politischen Themas zu folgen vermag. (Sehr richtig! bei den Elsaß-Lothringern.)”

pidetään lomakursseja, joihin ulkomaalaiset pääsevät. Monissa paikoissa kuitenkin valitetaan, että Saksan yliopistoihin tulee liikaa ulkomaalaisia. Suuri venäläisvirta tuntuu vaivaannuttavalta.”¹⁰²

Artikkelissa on huomioitu, että esimerkiksi Ranska ja Englanti tukivat järjestelmällisesti kielensä asemaa ja leviämistä. Ne järjestivät esimerkiksi ulkomaalaisille kielenopetus kursseja tai tukivat yritystoimiaan ulkomailla tässä tarkoituksessa. Mielenkiintoista on, että Saksa on kirjoituksen mukaan ollut hitaampi ymmärtämään kielen ”tuhoavan voiman” ja vastannut näin ollen kilpailuun hieman jälkijunassa, joskin ”saksalaisuuden säilyttämiseen” ulkomailla on tehty työtä. Saksassa kuitenkin oli kursseja ja kielenopetusta, mutta kasvava ulkomaalaisten saapuminen yliopistoihin herätti myös vastustusta – erityisesti venäläisten saapuminen aiheutti Saksassa vaivaantunutta tunnelmaa. Artikkelissa esitellään myöhemmin vielä kurssien mahdollisuudet, keille ne on tarkoitettu, niiden järjestämiä retkimahdollisuuksia ja jopa niiden pitopaikan osoite. Artikkelin toimi siis samalla eräänlaisena mainoksena tai vähintäänkin tiedotteena lukijoilleen saksan kielen opiskelun mahdollisuuksista.

Saksan harjoittamalla kielipolitiikalla nähtiin yllättäviä yhteyksiä myös eduskuntaa varjostaneeseen kieliriitaan. Suomenruotsalaisissa piireissä uskottiin yhteyteen saksalaisnationalismin, fennomaanien ja vähemmistökielten mahdollisen uhan välillä. Toisaalta Saksan sosiaalidemokraatit olivat yleisesti vähemmistökielten puolella. Oletamus suomalaissosiaalidemokraattien samankaltaisesta ajattelusta rikkoi mielenkiintoisesti eduskunnan jakaumaa porvariston ja

---

¹⁰² Hufvudstadsbladet (25.11.1911) nro 320 s.9 *”På sista tiden ha de börjat ett mera systematiskt arbete för spridandet af kunskaper i engelska språket genom inrättande af feriekurser i England och understödjande af sällskap i utlandet. I Tyskland, har man varit mera trög i att komma till ett rätt uppfattning om språkets erödrande makt, ehuru ett duktigt arbete utförts för all försvara det tyska språket och uppehålla den tyska nationaliteten i utlandet. Emellertid gifvas i nio tyska städer feriekurser, till hvilka utlänningar ha tillträde. Mångenstädes klagar man emellertid öfver att alltför många utlänningar komma till de tyska Högskolorna. Det är hufvudsakligen af det stora tilloppet af ryssar, som man känner sig besvärad*

I Berlins universitet har i höst för första gången öppnats en studiekurs, direkt afsedd för utlänningar. Ledningen har lagts i händerna på den bekante professor Paszkowski. Af igen skola tre kurser om åtta veckor samt två kortare feriekurser anordnas. Undervisningen handhafves hufvudsakligen af docenter vid universitetet, hvilka föreläsa öfver litteraturhistoria, tyska samhällsförhållanden och andra ämnen, som äro ägnade att gifva en inblick i språket. Praktiska öfningar i språkets muntliga och skriftliga bruk ledas af lätöverkslärare. För vinnande af talfärdighet anordnas dessutom särskilda diskussionsaftnar, bvarjämte gemensamma utflykter till Berlins omgifningar företagas. Feriekurserna äro af två slag; den första är alsedd för folkskollärare och -lärarinnor, hvilka icke förutsätta äga någon förkunskap i språket, under del den andra hufvudsakligen skall ha till uppgift att bibringa utländska studenter, hvilka vilja studera vid universitet, nödiga insikter i språket för att kunna följa föreläsningarna. Kurserna bära namnet ”Böttingerbaus” efter geheimerat von Böttinger i Göttingen, vilken tillåtit, att det af honom hittills underhållna institutet flytta från nämnda stad till Berlin. Institutets sekretariat, till hvilket alla intresserade kunna skriffligen eller muntligen vända sig, är inrymdt i en till universitetet hörande byggnad, Univereilälsstrasse 8

vasemmiston välillä. Suomalaislehdistö tiedosti myös Euroopan laajuisen kielikilpailun, kielen merkityksen kulttuurin kannalta ja osoitti kiinnostusta sitä kohtaan, kuinka Saksa kilpailussa menestyi.

6. Byrokratiaa ja hallintokuluja? Saksan malli Suomen sisäpolitiikassa

Tutkielmani johdannossa on esitelty pala keskustelusta, jossa Saksa ja ennen kaikkea ”saksalaisuus” nousivat yllättäen keskustelun ytimeen vuonna 1908 puhtaasti sisäpoliittisessa kysymyksessä. Kyseessä oli kruununmaiden asuttamista käsittelevä lakiesitys, eli olisiko valtion maan lahjoittaminen viljelijöille erityisesti syrjäisillä korpimailla järkevää. Keskustelussa päädyttiin kuin ihmeen kautta kiistaan siitä, olivatko uudet rajoitukset liian ”saksalaisia” ja jos olivat, oliko saksalaisuus hyvästä vai pahasta. Mielenkiintoista on, että preussilaisen toimintatavan katsottiin puheenvuoroissa edustavan nimenomaan säädöksiä, suurta kirjoitustöiden määrää ja ehkä näin ollen liiallista byrokratiaa – agraarikomitea vilautti jo ehdotuksessaan omaa keskusvirastoa yksinomaan kruununmetsäasioihin. Saksalaisuuden lisääntyminen menettelyissä merkitsi osalle edustajista siis enemmän työtä ja vaivaa. Toisille nämä menettelyt edustivat mahdollisesti parempaa järjestäytymistä tai olivat houkuttelevia jopa itsessään, tulivathan ne menestyneestä Saksasta.

Edustaja Hannes Gebhard (Suomalainen puolue) puolusti saksalaisiksi moitittuja toimia joka tapauksessa kiivaasti. Hän ei katsonut edes tarpeelliseksi kiistää uudistusten muistuttavan saksalaista toimintatapaa. Voisi melkein sanoa, ettei saksalaisuus vaikuttanut olevan hänelle mikään syytös, saatikka häpeä aihe. Sen sijaan hän perusteli toimia seuraavasti:

*”Juuri Saksassa on tuon paljon saksalaisuuden avulla, useiden rajoitusten ja muodollisuuksien avulla, saatu suuremmissa aikoina tällä alalla viime vuosikymmeninä ja saatu todellakin pysyvää aikaan.”
Ilman ”saksalaisuutta” olisi kurjuutta. Ja mikäli minä voin ymmärtää, niin juuri n. k. agraarikomitea jossa ed. Schybergsonkin itse on ollut jäsenenä, on vajonnut ihan samaan saksalaisuuteen.”¹⁰³*

Gebhard jatkoi vielä painokkaasti puheenvuorossaan:

---

¹⁰³ (EAD) Gebhard (3.3.1908) s. 164

”Ensiksikin se lähetti erään jäsenistään Saksaan hankkimaan tuota saksalaisuutta. Toiseksi sen perustelut vilisevät sitaatteja saksalaisista teoksista, saksalaisia auktoriteetteja siellä myötäänsä mainitaan toinen toisensa perästä..”¹⁰⁴

Lopuksi hän totesi:

”Saksalaisuus näkyy siis tunkeutuvan joka taholle ja se on meille hyödyksi, sillä kuta enemmän me sitä otamme, sitä enemmän saamme jotain pysyväistä aikaan.”¹⁰⁵

Hannes Gebhard oli alkujaan kainuulainen kansanedustaja, joka oli myös menestynyt liikemies ja taloustieteen professori. Kainuussa kasvaessaan Gebhard oli nähnyt suomalaisen maaseudun köyhyyttä ja tämä toimi mahdollisesti eräänä kimmokkeena hänen myöhemmässä toiminnassaan. Tohtoriksi väitellessään Gebhard usean aikalaisensa tavoin teki matkan Saksaan. Matka osoittautui merkittäväksi, sillä kyseisellä matkallaan hän tutustui osuustoimintaliikkeen ideaan. Historiaan Gebhard onkin jäänyt nimenomaan suomalaisen osuustoimintaliikkeen käynnistäjänä, johon hän sai esimerkin matkaltaan jo huomattavasti ennen kansanedustajan uraansa. Gebhardin myötä Suomeen perustettiin Pellervo-seura, joka puuhasi monenlaista osuustoimintaa Suomeen. Osuustoiminnan käynnistyminen oli avainasemassa maaseudun kehittymisen kannalta. Talonpojilla ei usein ollut varaa tehdä uusia hankintoja eikä mahdollisuutta lainansaantiin, sillä maaseudulla ei toiminut rahoituslaitoksia. Gebhard nautti uudistuksen myötä vankkaa suosiota maaseudulla ja päätyikin sitä myötä suhteellisen luontevasti poliittiselle uralle.¹⁰⁶ Tätä taustaa vasten Gebhardin puheenvuoroa pystyy avaamaan vielä paremmin. Hän jos kuka tunsikin hyvin saksalaisia auktoriteetteja, ja näiden oppien vaikutus oli vahvasti läsnä hänen ajamassaan politiikassaan sekä aiemmassa elämässään. Lisäksi on mahdollista, että suomalaisen osuustoiminnan menestystarina oli edellä mainitun *”kuta enemmän sitä otamme, sitä enemmän saamme jotain pysyväistä aikaan”* väitteen taustalla.

Saksassakin kansallismielinen älymystö piti keisarikunnan perustuslaillista monarkian muotoa ja sen mahdollistamaa hallintomallia valtavana etuna *Sonderweg*-ajattelun hengessä. Heidän mukaansa Saksan vahva valtioauktoriteetti ylitti puoluepolitiikan. Ennen kaikkea sillä oli tehokas virkakoneisto. Ylhäältä päin annettujen uudistusten ja aikaansaavan hallinnon katsottiin turvaavan

¹⁰⁴ (EAD) Gebhard (3.3.1908) s. 165

¹⁰⁵ (EAD) Gebhard (3.3.1908) s.166

¹⁰⁶ YLE Kainuu: Kainuun tuntemattomat suuruudet osa 12/20: Hannes Gebhard

yhteiskuntarauhaa paremmin kuin täysi parlamentarismi. Samaan aikaan esimerkiksi Englannin tai Ranskan parlamentarismi nähtiin ailahtelevana ja päämäärättömänä.¹⁰⁷

Vuoden 1910 vakuutuslainsäädännön valmistelun esikuvana toimi myös täysin saksalainen lainsäädäntö, kuten edustaja Jonas Castrenin (Nuorsuomalainen puolue) puheesta käy ilmi.¹⁰⁸ Persoonana Castren jakoi vahvasti mielipiteitä puolesta ja vastaan omankin väkensä parissa – häntä nimitettiin jopa ”kiljuvaksi jalopeuraksi”. Puolueen sisäisten ristiriitojen voi katsoa jakautuneen kahteen eri leiriin, joista toinen nimenomaan henkilöityi Castreniin ja P.E Svinhufvudiin, toinen K.J Ståhlbergiin. ”Castrenilaisuuden” sekä Castrenin itsensä tausta oli KPT:ssä, fennomaanien radikaalissa nuorten liikkeessä 1800-luvun loppuvuosikymmeninä, joka vaati jyrkkiä yhteiskunnallisia reformeja, Suomen hegemoniaa sekä yksikielisyyttä.¹⁰⁹ KPT:n saksalaisyhteydet ovat nekin varsin mielenkiintoiset. Seuran toinen merkittävä airut Lauri Kivekäs opiskeli vuoden Berliinissä käyden jopa sosialistisen kokouksissa ja nimesikin erääksi vaikuttajakseen Adolf Wagnerin sosiaalireformistisen suuntauksen, joka yhdisti kansallismielisyyttä ja sosiaalisuutta. Kivekkään oma poliittinen ura ei ottanut tulta alleen, mutta hänen merkityksensä KPT:n yhtenä tunnetuimpana johtohahmona ja vääjäämätön vaikutus myöhempään Suomalaiseen puolueeseen on tärkeää ottaa huomioon.¹¹⁰

Castrenia itseään puolestaan kuvaillaan hyvinkin kiivaaksi ”taisteluiden mieheksi”, joka oli varsin idealistinen, mutta toisaalta vastahakoinen kompromisseihin. Poliittiselle akselille Castrenia on haastava sijoittaa. Hän ei ollut alkujaan perinteinen konservatiivi esimerkiksi kulttuuri- ja uskontokysymyksissä, mutta myöhemmin hänen politiikastaan tuli sangen oikeistolaista.¹¹¹ Vuonna 1914 Castren jopa lähetti Ruotsin kautta toiveen Saksalle, että ruotsalaiset tulisivat tarpeen vaatiessa tukemaan Suomea sotilaallisesti ja muodostamaan itsenäisen puskurivaltion. Perustelut nojasivat käsitykseen germaanisen kulttuurin ja slaavilaisen barbarian välisestä taistelusta.¹¹²

Aiemmassa puheenvuorossaan Castren oli huolissaan ennen kaikkea saksalaisen säädöksen vaillinaisuuksista ja piti sitä liian luokkapohjaisena, tehdastyöläisille räätälöitynä. Tämän lisäksi Saksan vakuutuslaitokset kaipaivat hänen mukaansa yhteen sulattamista, joka puolestaan vaatisi

¹⁰⁷ Hentilä, Karjalainen, Valta (1993) s. 12

¹⁰⁸ (EAD) Castren 19.4.1910 s.299

¹⁰⁹ Vares (2000) s.29

¹¹⁰ Vares (2000) s. 32

¹¹¹ Vares (2000) s. 77-79

¹¹² Klinge (1997) s.494

toteutuakseen ”uutta diktaattoria”.¹¹³ Niin sanotun ”saksalaisuuden” eli byrokratian kasvu huoletti myös Castrénia:

”Minun ymmärtääkseni voi lainlaadinta sosiaalisen vakuutuksen alalla kyllä haitatta tapahtua asteettain, kunhan vaan pidetään tarkasti silmällä ettei tarvitse eri vakuutushaaroja varten luoda uusia ja aina uusia laitoksia, kuten Saksassa on tapahtunut, joitten laitosten hallintokustannukset nousevat suunnattomiin summiin, vaan että ensimmäistä vakuutushaaraa varten aikaansaatu laitos tehdään sellaiseksi, että siihen voidaan yhdistää vastaisuudessa toteutettavat muut vakuutuslaitokset.”¹¹⁴

Saksan vakuutuslain uudistus esiintyi siis Castrenin puheenvuorossa vähemmän onnistuneena, sillä jatkuvasti lisääntyneet laitokset kasvattivat hallintokustannuksia ja monimutkaistivat käytänteitä. Vaikka saksalainen lainsäädäntö oli suosittu esimerkki, uudistuksia ei suinkaan omaksuttu aina kritiikittömästi edes saksalaismielisten edustajien taholta. Hieman erilaisena esimerkkinä saksalaisvaikutteet toimivat Sosiaalidemokraattisen puolueelle työajan lainsäädännössä, joka koski yötöitä vuonna 1909. Toisin kuin useimmiten, sosiaalidemokraattien edustaja Pärssinen nojautui sisarpuolueen sijasta saksalaisviraston suosituksiin. Hän osallistui keskusteluun teollisuusammattilaisten työajoista seuraavasti:

”Yötyöläinen jää osattomaksi auringosta, jota ilman ei kasvi ja eläinkään menesty, ja puutteellinen on hänen leponsa. Saksan valtion terveyden-hoitoviraston lausunnossa sanotaan tästä: Yöllä laiminlyötyä unta ei voi päiväuni korvata, ja tarvitsee ruumis päivällä enemmän lepoa menetetyt yölevon tilalle ja päiväuni ei melun ja valon sekä kesällä lämpimyyden vuoksi koskaan voi olla niin syvä kuin yöuni.”¹¹⁵

Tällä kertaa puheenvuoron auktoriteettina eivät siis toimineet Saksan sosiaalidemokraatit, vaan Saksan valtion terveysvirasto. Pärssinen pelkäsi, että luokkien välinen katkeruus koituisi vielä iloksi ”maan itäiselle viholliselle” ja näki porvarien ”anastavan työläisten oikeuden yölepoon”. Puheenvuorosta huomaa, että sosiaalidemokraateille sisarpuolue ei ollut ainut suunnannäyttävä, vaan, kuten oikeistossakin, yleisiä saksalaiskäytänteitä pidettiin hyödyllisinä.

¹¹³ (EAD) Castren (19.4.1910) s. 299-300

¹¹⁴ (EAD) Castren (19.4.1910) s. 300

¹¹⁵ (EAD) Pärssinen (5.11.1911) s. 189

Vaikka Suomen eduskunnan lainsäädäntömahdollisuudet olivat käytännössä olemattomat, lakiehdotuksissa viitattiin ahkerasti Saksaan ja Reichstagen päätöksiin sekä oikeiston että vasemmiston taholta. Vasemmiston päähuomio keskittyi luonnollisesti työaikaan ja työläisten olosuhteisiin liittyviin asetuksiin. Oikeiston puolella mallia katsottiin niin ikään hallinnon kehittämiseen, joskin saksalaiskäytänteitä ei aina esitetty myönteisessä valossa.

6.1 Saksalaiskirjallisuus ja kansanedustajat

Ideoita haettiin Saksasta siis Suomen sisäpolitiikkaan ja lainsäädäntöön, joskin tapa mahdollisti muutosten tarkkailun ja toisaalta lakien hiomisen, mikäli ne näyttivät tuottavan Saksassa ongelmia. Tilattoman väestön maanhankintalaki oli eduskunnan käsittelyssä vakuutuslainmuutosta vuotta myöhemmin 1910. Samainen edustaja Castren otti tuolloinkin kantaa aiheeseen Saksan kautta näkökulmasta. Tällä kertaa toteutus oli tosin Saksassa hänen mielestään hyvin onnistunut:

”Taloudellisesti kasvattava huolenpito ja taloudellinen avustus, minkä valtiomahti Saksassa omistaa luomilleen pienviljelysasutusryhmille. Valtion avustuksella luotuja pienviljelijöitä ei jätetä siellä oman onnensa nojaan, vaan niitä vaalitaan, vaalitaan erinomaisella huolella ja todellisella rakkaudella.”¹¹⁶

Hän jatkoi vielä piikkinä asetusten arvostelijoille:

”Jos herroille Gyllingille ja Kuusiselle itselleen ei olisi soveltunut käydä persoonallisesti tutustumassa asutustoimintaan Saksassa, olisi heidän pitänyt Saksan asutustoiminnasta julkaistusta kirjallisuudesta ottaa selkoa puheenalaisesta toiminnasta ennen kuin antautuivat arvostelemaan asioita, joita he eivät tunne. Tässä kohden pyytäisin mainituilla herroille suositella esimerkiksi H. Metzlin kirjaa ”Die innere Kolonisation in den Provinzen Brandenburg und Pommern 1891 bis 1901.”¹¹⁷

Mielenkiintoista puheenvuorossa on etenkin viittaaminen saksalaisiin auktoriteetteihin ja erityisesti saksalaisen kirjallisuuden piikittelevä suositteleminen, joka ei ole suinkaan ainoa kerta eduskunnassa. Kuten aiemmin todettua, tämä tapa antaa osviittaa hyvinkin yleisestä saksan kielen

¹¹⁶ (EAD) Castren (19.4.1910) s. 799

¹¹⁷ (EAD) Castren (19.4.1910) s.799

taidosta ja ylipäättään Saksan kulttuurin ja tieteen saavuttamasta valta asemasta. Puheenvuorossa oli mahdollisesti jopa olettaamus, että aikaansa seuraava ihminen harrastaisi nimenomaan saksalaiskirjallisuutta. Klingen mukaan saksan kieli saikin maailmansotaa edeltävinä vuosina tieteen johtavan kielen aseman suomalaisyliopistoissa. Merkitys käy ilmi sekä väitöskirjojen määrästä, että runsaslukuisista Saksaan suuntautuneista opintomatkoista,¹¹⁸ joita monet kansanedustajatkin olivat opiskeluaikoinaan tehneet.

Sosiaalidemokraattisen puolueen Wäinö Wuolijoki ilmaisi hänkin vuonna 1908 puheenvuorossaan useiden kansanedustajien turvautumisen auktoriteetteihin:

”Koska herroille porvareille aina pitää siteerata porvarillisia taloustieteilijöitä, niin tahdon tässä tuoda esiin mitä tunnettu saksalainen finanssipoliitikko Wagner sanoo tällaisesta verotusteoriasta, jonka muuten myöskin ed. Schybergson näkyy suurella mielihyvällä omaksuneen. Hän sanoo ensin, että tämä niin on pintapuolinen ja perustuu ilmeisesti siksi heikkoihin perusteluihin, ettei siihen oikeastaan tahtoisi paljon aikaa käyttää, mutta koska se kumminkin esiintyy jokapäiväisessä verotusväittelyssä käytännössä niin usein, tahtoo hän kuitenkin sitä käsitellä..”¹¹⁹

Keskustelu koski verotuslaitoksen uudistamista, ja Wuolijoki tyrmäsi vastapuolen ehdotuksen saksalaisauktoriteetin avulla, jonka tiesi olevan tärkeä vaikuttaja monelle oikeistoedustajalle. Wuolijoki perusteli omia näkemyksiään aiemmin puheenvuorossaan saksalaisteoreetikolla, Max von Heckelillä.¹²⁰

Saksalaiskulttuurivaikutuksesta hyvän esimerkin antaakin Melinda-tietokannassa tehty kirjallisuushaku vuosina 1907-1914. Ajanjaksolla Saksa oli selvästi käytetyin kieli julkaistuissa kirjoissa ohittaen niin suomen kielen kuin toisenkin kotimaisen kielen. Suomessa julkaistiin kaiken kaikkiaan 32 693 saksankielistä kirjaa, jotka olivat niin saksalaisten kuin suomalaisten itsensä kirjoittamia. Julkaisujen sisältö vaikuttaa koostuneen pitkälti oppikirjoista, mutta myös saksankieliset väitöskirjat olivat hyvin edustettuina. Tulos puoltaa saksan kielen asemaa erityisesti tieteen ja oppineitten kielenä. Vertailun vuoksi voi todeta, että samoina vuosina englanniksi

¹¹⁸ Klinge (1997) s. 469

¹¹⁹ (EAD) Wuolijoki (20.10.1908) s.1515

¹²⁰ (EAD) Wuolijoki (20.10.1908) s.1513

julkaistiin Suomessa 11 168 teosta ja venäjäksi 27 515. Kotimaisilla kielillä teoksia julkaistiin ruotsiksi 19 802 ja suomeksi 22 242. Suomen yliopistoissa saksa sai maailmansotaa edeltäneinä vuosina vuosikymmeninä johtavan kielen aseman tieteissä, jonka asemaa tukivat, kuten todettua, lukuisat väitöskirjat ja opintomatkat.

Saksalaiskirjallisuutta käytettiin paitsi edustajien omien kantojen perusteluun, myös vastapuolen hiljentämiseen. Puheenvuoroista voi päätellä kansanedustajilla olleen yhteisymmärrystä tunnetuimmista saksalaiskirjoittajista. Tietyt kirjoittajat olivat tunnettuja ja tulivat esiin puoluetustasta riippumatta. Kuinka teorioita tulkittiin eri puolueissa, oli kuitenkin toinen asia. Puheenvuoroista voi päätellä, että vakavasti otettavan ja aikaansa seuraavan kansanedustajan oletettiin myös jossain määrin tuntevan saksalaisauktoriteetteja. Mahdollinen tietoisuus tuotiin ainakin mieluusti ilmi puheenvuoroissa ja sen toivottiin antavan mielipiteille lisää painoarvoa.

7. Päättäntö

Saksan voi katsoa edustaneen monille 1900-luvun alun eurooppalaisille maille voimakasta keisarikuntaa, joka oli nykyaikainen ja kehittyvä. Nämä mielikuvat herättivät osaltaan myös suomalaiskansanedustajien mielenkiinnon keisarikunnan hallintojärjestelmää kohtaan. Samaan aikaan suomalaiset katsoivat kuitenkin jo olevansa osa ”eurooppalaisia sivistyskansoja”, sillä yhteiskunta oli näyttänyt kykynsä muodostaa ja ylläpitää nykyaikaisia valtiollisia laitoksia.¹²¹ Emämaa Venäjä koettiin vieraana ja sivistyneistöllä oli halu suuntautua länteen, tarkoittipa se Ruotsia, Saksaa tai Englantia. Vuonna 1906 uudistettu eduskunta ja poliittisesti suuntautuneet sanomalehdet seurasivat paitsi Reichstagin päätöksiä, myös ajankohtaisia tapahtumia ja saksalaista yhteiskuntaa yleisesti.

Sekä oikeiston että vasemmiston kansanedustajat ja lehdet viittasivat Saksaan käyttäen sitä esimerkkinä. Vasemmiston kannalta saksalainen sosiaalidemokratia edusti lujaa työväen järjestäytyneisyyttä, jota edustajat tavoittelivat Suomeenkin. Saksan sosiaalidemokraatit olivat saavuttaneet monia tavoitteita, joista Suomen sisarpuolue vasta haaveili. Näitä tavoitteita ei kuitenkaan pidetty mahdottomina suomalaiselle työväelle, vaan saksalaissosialistien ajamia tavoitteita ajettiin toisinaan jopa sellaisinaan. Saksan vasemmisto vaikutti selvästi sekä kansanedustajien että *Työmiehen* retoriikkaan. Saksalaisen työväenlehden julkaisuja seurattiin tarkasti, ja uutisia käännettiin toisinaan sellaisenaan *Työmieheen*. Suomen vasemmisto oli ottanut saksalaiset sosiaalidemokraatit peittelemättä esikuvakseen, ja tämä tiedettiin eduskunnassa myös oikeiston piirissä. Epäilyttäviä saksalaisilmiöitä vasemmistolle sen sijaan olivat nationalismi ja Saksassa harjoitettu vähemmistö- ja kielipolitiikka, jota tosin myös saksalaissosialistit moittivat.

Oikeistopuolueet eivät nimenneet sosiaalidemokraattien tavoin yksittäistä saksalaispuoluetta esikuvakseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei saksalaisia vaikutteita olisi ollut siinä missä vasemmistollakin. Oikeistoa yhdisti huoli sosialismin kasvusta, niin Saksassa kuin Suomessakin. Oikeistopoliitikoille oli melko tavallista viitata saksalaisauktoriteetteihin, erityisesti tunnettuihin talous- ja sosiaalireformisteihin. Tähän liittyivät vahvasti ennen kaikkea oikeistoedustajien omat mieltymykset ja kokemukset Saksasta. Varsinkin sivistyneistön parissa Saksassa opiskelu tai työskentely ei ollut harvinaista, ja monet olivatkin saaneet vaikutteita juuri opintomatkoiltaan.

---

¹²¹ Apunen (1998) s.17

Saksan nationalismia pidettiin oikeistossa aatteena, josta Suomikin voisi oikeissa olosuhteissa ammentaa ja hyötyä. Ristiriitokin oli, esimerkiksi Ruotsalaisen Puolueen piirissä oli havaittavissa pelkoa nationalismin vaikutuksesta ruotsin kielen asemaan. Suurimman huolenaiheen Saksan suhteen herätti kuitenkin sosiaalidemokraattien vahvuus.

Vasemmisto toi esille hieman selvemmin kiinnostuksensa Saksan sisäpoliittisiin asioihin, kuten sosialistilakeihin tai Bismarckiin. Lisäksi vasemmistolehdistössä saatettiin ottaa voimakkaasti kantaa tämän kaltaisiin asioihin, jotka eivät sinänsä koskaan olleet koskettaneet Suomea. Sekä oikeiston että vasemmiston vaikutteet Saksasta olivat isoksi osaksi ideologisia. Vaikutteet vaihtelivat myös edustajan mukaan, erityisesti oikeistossa, jossa yksilöiden kiinnostus Saksan politiikkaan oli monesti suurempaa kuin itse puolueen. Oikeistossa Saksa oli yleisimmin esimerkkinä talous- ja sosiaalipolitiikassa. Merkittävät oikeistopoliitikot olivat tutustuneet saksalaisauktoritteetteihin ja näin vaikuttaneet koko puolueen linjaan.

Saksaan viitattiin eduskunnassa mieluusti auktoriteettina, ja saksalaiskirjallisuuden sekä sivistyksen vaikutus näyttäisi olleen suuri kansanedustajiin puoluetaustasta riippumatta. Useilla kansanedustajilla oli omia yhteyksiä ja harrastuneisuutta Saksaan kohtaan, esimerkiksi opiskelua saksalaisyliopistoissa, aatteellista yhteistyötä tai tuttavuuksia. Saksaan viitattiin usein muiden länsi-eurooppalaisten maiden rinnalla, kuten Belgia, Itävalta tai Englanti. Venäjän kanssa Saksa ei milloinkaan päätenyt samaan luetteloon. Myös työväenpuolueen suuren enemmistön esikuvana toimi nimenomaan saksalaissisarpuolue venäläisen esimerkin sijasta. Saksan maininta lainsäädäntöprosessien yhteydessä kertoo kiinnostuksesta saksalaislainsäädäntöön ja asiantuntemuksesta. Mielenkiintoista oli, että yhtäältä saksalaislait nähtiin toivottavina ja tehokkaina, toisaalta liiankin byrokraattisina ja jäykkinä.

Eduskunnan sekä lehdistön puheenvuoroista ajalta 1907-1914 voi aavistaa, että Saksa tuli olemaan monelle kansanedustajille luonteva ulkomaanpolitiikan kohde myös Suomen itsenäistyttyä. Myöhemmin itsenäisyyden alussa varjoon joutuneen vanhasuomalaisuusuntauksen tilalle tuli saksalaisuussuuntaus. Sen kannattajat katsoivat, että Suomen kaltaiselle pienellä valtiolle olisi välttämätöntä saada suurvallan tuki. Luontevinta sitä olisi hakea Saksasta. Tämä onnistuisi solmimalla läheiset poliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset suhteet. Samaan aikaan Saksan keisarikunnan edustajat näkivät uuden valtion pikemminkin mahdollisena vasallina kuin

tasaveroisena kumppanina.¹²² Tulevan saksalaissuuntauksen piirteet voikin huomata jo vuosina 1907-1914.

---

¹²² Apunen (1998) s.19

Lähteet

Alkuperäislähteet:

Eduskunnan avoin data, digitoidut valtiopäiväasiakirjat 1907-2000:

<https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>

Verhandlungen des Deutschen Reichstag:

<https://www.reichstag-abgeordnetendatenbank.de/volltext.html>

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot, Suomen työmies, Hufvudstadsbladet, Uusi Suometar:

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu>

Kirjallisuus:

Apunen Osmo, Suomi Keisarillisen Saksan politiikassa 1914-1915, Tammi (1968)

Apunen Osmo, Murrosaikojen maailmanpolitiikka: ulkopoliitikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet, Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitos (1998)

Hentilä Seppo, Karjalainen Erkki, Valta Raija, Saksa, voima Euroopan keskellä, Painatuskeskus Oy (1993)

Hentilä Marja-Liisa ja Seppo, Saksalainen Suomi, Siltala (2016)

Ihalainen Pasi, Saarinen Taina "Integrating a Nexus: The History of Political Discourse and Language Policy Research", *Rethinking History*, 23(4), 500-519. (2019)

Jussila Osmo, Hentilä Seppo, Nevakivi Jukka, Suomen poliittinen historia 1809-2009, WSOY (2009)

Kettunen Pauli, *Debating Internationalisms: A European History of Concepts Beyond Nation States*, eds Pasi Ihalainen and Antero Holmila, forthcoming Berghahn Books (Oxford & New York).

Klinge Matti, Keisarin Suomi, Schildts (1997)

Lee Stephen J., *Imperial Germany 1871-1918*, Routledge (1999)

Morgenstern Andreas, *Die „Sozialistischen Monatshefte“ im Kaiserreich. Sprachrohr eines Arbeiterzionismus? Jahrbuch für Forschungen zur Geschichte der Arbeiterbewegung* (2011)

Pekonen Onni, "Debating the ABC:S of Parliamentary Life" *The learning of parliamentary rules and practises in the late nineteenth-century Finnish diet and the early Eduskunta* (2014)

Rasila Viljo, Suomen poliittinen historia 1809-1975, osa 2. Vuodet 1905-1975. WSOY, Juva (1977)

Vares Vesa, Varpuset ja pääskysel. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (2000)

Vares Vesa ja Mari, Valmis valtioksi – Suomi ja eurooppalainen itsenäistymisaalto, Docendo (2019)

Wiesner Claudia, Haapala Taru, Palonen Kari Rhetoric and political action: practices of textual interpretation and analysis (2017)

Muut:

Eduskunnan kotisivut: <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/historia/Sivut/default.aspx>

YLE areena, YLE Kainuu: Kainuun tuntemattomat suuruudet osa 12/20: Hannes Gebhard.

<https://areena.yle.fi/audio/1-1376471>

Porvarillisen työn arkisto, Kokoomusbibliografia:

<https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/danielson-kalmari-johan-richard/>

Svinhufvud, Suomen itsenäistymisen vaiheet: <http://itsenaisyys100.fi/>